

(4)

IOANNIS CORASII

TOLOSATIS IVRISCONSULTI

IN L. ADMONENDI. ff. DE IV

REIVRANDO. FAMILIA

RES COMMEN

TARIIL.

AD INTEGERRIMOS VIROS D.

IOANNEM DAFIS, ET ANTONIVM

A PAVLO SENATORES

TOLOSANOS.

LVGDVNI

APVD VINCENTIVM DE POR
TONARIIS, DE TRIDINO.

M. D. XLVI.

INTEGERRIMIS VI

RIS DD. IOANNI DAFIS ET

ANTONIO A PAULO SENATORIBVS

TOLOSANIS, IOANNES

CORASIYS

S. P. D.

NON communis patria modo, non inita inter nos ab ineunte aetate amicitia, Iudices aequissimi, sed singularis vestra virtus, & eruditio me vobis deuinctum ita reddidit, vt nihil certe habeam quod in vestrae virtutis laudem cedere non destinauerim. Huc pertinet quod me vobis tantum debere scio, quantum omni vita non sum persoluturus. Quare non aliud quicquam vnquam ardentius expectui, quam vt gratum, vobis optatum, aut accommodatum aliquid offerre possem, quo vobis me & si non gratissimum (hoc enim nostri calculi modus non patitur) at non ingratum omnino me praeberem. Nam (mihi credite) nulli grauior vnquam incubuit cura amicos omnes suos demerendi. Itaque cum vrgentibus etiam doctissimis viris, scripta mea (quorum bona pars librariorum incuria, & inscitia in manus hominum inemendata exierant) resumpsissem, nouaque lima meliora reddidissem: ea diligentius paulo, & commodioribus typis excuti passus sum: ad haec adiunctis alijs nostris lucubrationibus, quarum portionem testificandi semper amoris in vos mei causa, ad vos mitto, in clientelamque vestram trado, vt & nomine vestro adumbrata tutius exeat in publicum. Quod si dignitati vestrae, qualiacunque haec nostra scripta non displicuisse intellexero, maiora certe & praestantiora moliar: quando nihil esse putem, quod humanitate vestra suffragante non ausim, dicam amplius, quod non possim. Interim bene valete, & me amate: nam ego, quam vobis debeo memoriam, benevolentiamque perpetuo praestabo. Valentiae Allobrogum xv. calend. Ianuar. 1545.

L V G D V M

AVD VINCENTIVM DE POR
 TORIENSIS DE TRIDINO
 S. P. D.

IOANNIS

CORASII TOLOSA

TIS IURIS CONSULTI

in l. Admonendi. ff. de Iure

iurand. & Iurisiurandi

materiam perfaci

les Commen

tarij.

SVMMAE RERVM IN AN
teludijs tractatarum.

- 1 Iurandum multiplex apud gentes.
- 2 Iurare per Iouem.
- 3 Ciceronis locus in Epist. explicatus.
- 4 Iurandum uirorum & mulierum.
- 5 Socratis iuramentum.
- 6 Iurandum quid.
- 7 Iurandum tres habet comites.
- 8 Iurandum ex intentione deferentis interpretandum.
- 9 Iurandum quadruplex.
- 10 Iurare in leges.
- 11 Iuramento fidelitatis an Imp. obstringatur.
- 12 Iurandum non est modus inducenda oblig.
- 13 Iurans, Deo non parti promittit.
- 14 Iuramentum litis decisorium.
- 15 Libertas res preciosissima.
- 16 Remunerandi beneficij fauor.
- 17 Actio iure pontificio an detur ex iuramento.
- 18 Defensa opinio contra communem.
- 19 Noua opinio.
- 20 Iurans an promittat parti.
- 21 No. intellect. ad l. si quis pro eo.
- 22 Opera quibus conueniant.
- 23 Opera Officiales & Fabriles
- 24 No. intellect. ad l. iij. ff. de usufr. leg.
- 25 Iuramentum confirmatorium contractus.
- 26 Iuramentum addit forum sbro.
- 27 Iuramentum non sit uinculum iniquitatis.
- 28 Actus posterior an tollat primum iuratum.
- 29 Iuramentum uim habet clausula derogatorie.
- 30 Iuram. intelligatur rebus in eodem statu manentibus.
- 31 Testamentum contra primum iuratum an ualeat.
- 32 Declaratus noue s. si. l. duobus.
- 33 Iuramentum contra publicam utilitatem.
- 34 Contractus contra bonos mores an roboretur iuramento.
- 35 Alienatio fundi dotalis.
- 36 Boni mores Ciuiles & Naturales.
- 37 Intellect. c. significante. explicatus.
- 38 Iuramentum est personale.
- 39 Contractus carens consensu iuramento non firmatur.
- 40 Iuramentum litis decisorium triplex.
- 41 Voluntarium iurandum noue declaratum.
- 42 Iudiciale cur sic dictum.
- 43 Necessarium iurandum.
- 44 Iuramentum purgationis.
- 45 Decisum iuramento quando retractetur.
- 46 Transactio omnia perimit.
- 47 Declarata auth. nouo iure.

427
VSIVRANDVM quod,
vt Apuleius inquit, sum-
mi deorū honor est pro-
prius, † varium, ac multi-
plex apud gentes fuit: sed
apud Romanos ex omni
memoria, præ ceteris san-

- 2 ctissimum visum est, vt † iuraturus per Io-
uem, lapidem silicem tenens, cœlū, deosq̄
obtestans, cōceptis verbis se, ac caput suū,
& nonnunquā stirpem, familiamq̄, bona,
& fortunas quibusdā additis precationib⁹
deuoueret. Eius iurisiurandi formula hæc,
vt ex Festo didicim⁹, præfertū fuit. Si sciēs
fallo, qui me despicit, salua vrbe arceq̄ bo-
nis enīciat vt ego hunc lapidem. † Quibus
verbis clarus fit & apertus locus ille Cic.
ad Mariū, in vñ. Familiariū scribētis, à pau-
cis pceptus, cuius verba hæc sunt. Delicia
verò tuæ noster Aesopus eiusmodi fuit, vt
ei desinere p̄ omneis homines liceret: is iu-
rare cū cœpisset vox eū defecit in illo lo-
co, Si sciēs fallo. Frequens porrò fuit Ro-
manis, per deos, & deorum numina: perq̄
terram, mare, & sydera iurare. Vnde Ae-
neas ad Didonem apud Virg.

Funeris heu tibi causa sui, per sydera iuro
Per superos.

Sed & per alterius caput quondā iuraue-
runt: ideo Ascanius apud eundem Virg.

Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

Quem morem hodie ad Græcos trāsmis-
sum esse, Iuena. Saty. vj. significat, cū ait:

nondum Græcis iurare paratis

Per caput alterius, cū furem nemo timeret.

- 4 † Diu itē apud Roma. seruatū, vt neq̄ viri
p̄ Castorē, neq̄ mulieres p̄ Herculē iustu-
randū darēt: p̄ Pollucē verò vtriq̄ iurare
p̄missū. Sapi⁹ tamē masculi p̄ deos, mulie-
res p̄ deas iurare vsurparūt. Nō idē † So-
crates: q̄ boni viri existimās nō esse, deos
suorū negotiorū testes accersere, neminē
deorū citabat: sed per canē, & anserē iura-
re solebat. Hodie apud Christianos vsita-
tissimus iurandi mos est, per sacrosanctum
Christi Euāgeliū. quē Imp. in s. j. de sanct.
episc. coll. ix. instituisse visus est.
- 6 Quocirca Bal. in rub. huius tit. † iururā
dū finiens, inquit: Iuramentū est assumptio
nominis diuini, ad cōfirmādū iurātis fidē,
& nomē Dei. Alibi idē Bal. in c. j. s. itē sa-
cramēta. col. ij. de pa. iu. fir. in Feu. iururā-
dū nihil aliud esse dixit, quā dictū assertū,
vel p̄missū sacre rei attestatiōe firmatū. Cō-
sentit Host. in sum. & cōueniūt verba Cy.
in auth. sac. C. si aduer. vñ. tradētis, iururā-
dū affirmationē esse, vel negationē verbis

00 2 expres

Iurare p̄ Io-
uem.

Ciceronis lo-
cus nubilo-
sus declara-
tus.

Iuramentum
uirorum &
mulierum.

Iurandum
quid.

expressam, cū vera religiōe. Quod breui⁹ scriptū reliquit Cic. in iij. Offic. dum dixit: Iusiurādum affirmationē esse religiosam.

Tres comi-
tes iuramen-
ti.

7 Debet t̄ autem, vt Hieron. inquit in iij. c. Hierem. Iusiurādū tres habere comites, Veritatē, Iudiciū, & Iustitiā. c. & si Chri-
stus. §. Iacobus quoq̄. de iureiu. c. animad-
uertendum. xxij. q. ij. Veritatem: vt quod
in corde habet, clarē exprimat, non ambi-
guē, aut fucata quadam arte verborum, vt
deferentem decipiat: quod ne facillē cōtin-
geret, constituit lex, t̄ iusiurandum secun-
8 dum deferentis mentem, non item iurātis
interpretandum. c. quacunq̄. xxij. q. v. Iu-
diciū: vt qui iurat, animi discretione, & re-
cto iudicio polleat. Iustitiā: vt quod iurat,
licitū sit, & honestū. c. quintaullis. et c. tua
nos. de iureiu. c. inter cætera. xxij. q. iij.

Iuramētum autem (nam & ea voce, mi-
hi vt licet, post Vlp. in Iusiurandū quod
ad pecunias. §. si de qualitate. ff. de iureiu.
& Seneca lib. ij. de clementia) variē ab in-
terpretibus traditum est: receptius tamen
probatū, quod Bar. in l. si quis pro eo. col.
ij. ff. de fideiu. & in l. vt iurisiurādū, in prin.
ff. de oper. liber. & in l. iusiurandum quod
ex conuentione. hoc tit. docuit, tres inquā
species iurisiurandi.

Iuramentum
quadruplex.

Ego verō, cū sciā t̄ quadrupliciter iurari posse, vel ad fidei promissionē, vel ad obligationis productionem, vel ad cōtractus cōfirmationem, vel ad litis decisionē. Quadruplex etiam iusiurādum esse puto: fidelitatis promissorium, obligationis in-
13 ductorium, confirmatoriū contractus, & litis decisorium. Fidei promissorium illud est, quod vasalli dominis, subditi superioribus, aut administratores Reipub. vel priuatae dum curam suscipiunt rei gerendae, praestant. Iurat nanq̄ vasallus domino tot. tit. de forma fidelit. in Feudis. Iurant exempti Episcopi Papae, non exempti Archiepiscopo, inferioresq̄ quacunq̄ persona ecclesiastica superioribus. c. ego N. de de iureiu. c. dilecti. de maio. & obed. Praestatur quoq̄ iuramentum huiusmodi, ab his qui administraturi sunt Rempubli-
ca: vt in tit. iusiurand. quod praesta. ab his qui administ. recip. col. ij.

10 Hunc t̄ iurandi morē, ab antiquis quondam vsurpatū legimus: apud quos, nulli, sicuti Lilius testatur, licebat magistratum plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, gerere, atq̄ ita oēs in leges iurabant, vno excepto praetore, quem iurare moris non fuit, vt Cic. Actio. in Verr. ij. significat. Postea vsu venit, vt Pontifices, nostri Reges,

Iurare in leges.

Sacerdotes, Praesides, Senatores, Iudices, ac caeteri omnes antea iurent, quā ad ea munera obeunda admittantur.

Praestatur quoque ab administratorib⁹ priuatis, huiusmodi iuramētum. l. de creationibus. C. de episc. aud. l. fi. C. de curat. furio. t̄ Hoc iuramento fidelitatis, summi Pontifices obstringi dicūt Imper. c. tibi domino. lxiij. dist. cle. j. de iureiu. Quod an iustē contendāt Deus ipse, inquit Alber. nouit. Alterum iusiurandū est, introductorium obligationis, cū quis simpliciter, et sine causa se aliquid daturū, facturū ve iurando pollicet. t̄ Ex quo creberrimē doct. concludunt, neq̄ actionē, neq̄ obligationē vllā oriri: atq̄ ita vulgō dici solet, iusiurandū non esse modum obligationis inducendae. l. si quis pro eo. ff. de fideiussor. vbi si quis pro eo fideiusserit, qui se praestaturum operas iurauerat, non tenebitur. Indeq̄ Barto. & reliqui docent, iusiurandum huiusmodi neq̄ ciuilitur, neq̄ naturaliter obligare: nam si vel ciuilitur, vel naturalis praecederet, obligaret vtique fideiussor. l. fideiussor. §. fideiussor. ff. de fideiuf.

Quod si iustes, cur non habet vim, saltem pacti nudi iuramentum, vt ex eo naturalis saltem enascatur? Respondet Bart. in d. l. si quis pro eo. hoc ideo, t̄ quoniam qui iurat, non parti, sed Deo promittit. c. debitor. de iureiu. Quare pactū dici nō pōt, cū non sit duorū consensus. l. j. ff. de pac.

14 Hae tamen regula, qua dicimus t̄ iusiurandum modum non esse obligationis inducendae, obtinet in iuramento promissorio, nō item in litis decisorio, quod praestatur in lite, in supplementum probationis, ex quo utroque iure datur actio. l. si duo patroni. §. si quis iurauerit. hoc tit. l. actori. C. de reb. cred. tractat Panor. in c. cū venissent. col. pe. de instit. Differentiae ratio haec esse videtur, quoniam additum promissioni iusiurandū, causam supplere nequit, sine qua, simplex promissio effectum non habet. l. ij. §. circa. ff. de doli mali exceptio. At in iureiurando, quo lis deciditur, licet iuramentum causam non suppleat, allegatum tamen à parte probat: cū iusiurandum huiusmodi vim habeat probationis. l. sed & si possessori. §. final. ff. de iureiuran.

In ingenuo praeterea obtinet regula, nō etiam in liberto, qui si iuret, operas, aut quid aliud causa libertatis se praestaturū, obligatur. l. vt iurisiurandi. ff. de oper. lib. modō incontinenti cū manumissus est, vel iuret, vel promittat. l. fina. ff. de liber. cau.

Iuramentum non est modus inducendus obligationis.

Iure canonico an iusiurandum obliget.

Litis decisorium iuramentum actionem parit.

Communis opinio.

Libertus iurans obligatur.

Error Ias.

cau. Fuit autem hoc, singulariter in manu-
missoris gratiam constitutum, vt tanti in li-
bertum beneficij, nō prescinderetur remu-
neratio. Bal. in auth. sacramēta. C. si aduer-
vend. Butrig. in c. nouit. de iud. & in c. cū
15 cōtingat. de iureiu. † Quo enim, per Deū
immortalem, maiore beneficio seruum do-
minus donare potuit, quā libertate: que
potestas est, viuendi vt velis: quāq; non
ab hominibus solū, verū etiam à bestijs
expeti, atq; omnibus rebus, vt Cic. in lege
Agraria dicebat, anteponi videmus, vt nō
immeritō Distichum illud efferatur.

O felix nimium generoso pectore digna
Libertas; cunctis anteferenda bonis.

16 Cū † igitur manumissum seruum, domi-
nus ad antidora sibi obligauerit. l. sed & si
lege. §. consuluit. ff. de peti. hered. æquum
legislatori visum est, vt si non nihil liber-
tus, iureiurādo domino promittat, efficac
obligatio contrahatur: tantus est remune-
rationis fauor. c. quicunq;. xij. q. ij.

Iure canonico an iusiurandum obliget.
17 Postremo, † sunt qui regulā nostram de-
clarent, Ciuili iure procedere, Pōtificia le-
ge, secus traditum existimantes. Hostiē. &
Ioā. And. in c. cū venissent. de inst. Bart.
in d. l. si quis pro eo. col. ij. hoc enim à Ca-
nonistis, salubre accepimus consiliū, vt iu-
ramētū, quod non vergit in aternæ salu-
tis dispendiū, aut alterius damnū, seruetur
c. cū contingat. de iureiu. c. quamuis. de
pac. in vj. Adiuuatur, quoniam cū lex di-
cat seruandum esse intelligit parare actio-
nem, & exceptionem. l. statuas. ff. de acqui-
rer. domi. in qua sententia fuit Gloss. in c.
quoties cordis oculus. j. q. vij.

Communis opinio.

Caterū crebrior opinio, est in contra-
rium, vt neq; ciuili, neq; pōtificio iure, iusi-
urandum obligationem producat. Inno.
in d. c. cū venissent. col. ij. Rom. & Ias. in
l. iusiurandum quod ex conuentione. hoc
tit. Quæ propterea hac ratione defenditur:
Quod iure ciuili expeditū est, & decisum,
neq; pontificia lege expressim reperit im-
mutatum, etiā in foro ecclesiæ est seruandū.
c. j. & ij. de no. oper. nun. Nec obstat
Bart. & aliorum ratio: quoniā, inquit Ias.
verba canonis præcipientia iuramentum
seruari, ad iudicem referuntur, quocirca
neq; actio, neq; obligatio oritur, sed solū
iudicis officium. Accurs. in l. si res obliga-
ta. ff. de leg. j. & in l. si soror. C. de collat. &
in l. cū satis. §. caueant. de agrico. & cen-
sitis. lib. xj. C.

Error Ias.

Qua in re, errat vehementer, & nugatur
Ias. quando quidē in c. cū contingat. ver-
ba non ad iudicem, sed ad partem referan-

tur: nā inquit illic supremus Pontifex: Mu-
lieres ipse seruare debent. & in c. quāuis.
prolata sunt impersonaliter: ea enim hæc
sunt. Iuramentum omnino seruari debet.
Quibus casibus, apud omnes est in cōfes-
so, ius agēdi ex ijs verbis competere. Bar.
in l. vnic. col. iij. ff. de condic. ex lege.

18 Tuenda † est itaq; Ioan. And. Hostiē. &
sequacium declaratio, aduersus cōmunē,
quando in iuramento nullam cōueniat es-
se perfidiam. c. iuramēti. xxij. q. v. Nec me-
mouerit, quod Saly. in rub. C. de reb. cre.
ad communis defensionem inducit, quod
ex quo nulla cōuentio præcessit, cum par-
te iusiurandum temerē, & indiscretē vide-
tur emanasse, & sic deest vnum ex comiti-
bus iuramenti, scilicet iudicium: nam cū
nemo presumat dixerit, quod non prius
mente agitauerit. l. Labeo. ff. de suppl. le.
multominus iurasse, & temerē Deum suū
in testem vocasse, credendus erit.

Neq; quemadmodū malē putabat Ias.
hoc iure canonico dubium est, sed clarū,
& apertum d. c. cū contingat. & d. c. quā-
uis. Quæ omnia, vera esse volumus, quo-
ad consistet omnium regula, de qua dispu-
tamus: quæ dicit iusiurandum, obligatio-
nis inducendæ modum non esse.

19 Ea † etenim, vt ingenuē dicam, apud me
non est sine scrupulo: neq; eō facile addu-
ci possum, vt credam ex promissione iura-
ta, non enasci naturalē saltem obligationē.
Nam si ex nuda pactione, simpliciq; pmissi-
one oritur. l. Stichum aut Pamphilum. §.
naturalis. ff. de solu. cur non ex iurata, in
qua subest maior fidei seruandæ æquitas,
ex qua initium ducit naturalis obligatio: l.
cū amplius. §. is natura debet. ff. de reg.
iur. attingimus nos plena manu in l. frater à
fratre. ff. de condic. indeb. Cur inquam, nō
induceret naturalem iusiurandum, quod
hoc præcipuū habet, vt actum aliquo mo-
do valere faciat, et meliori quo potest. l. cū
pater. §. filius matrem. ff. de leg. ij.

20 Parum autem me mouet, quod Bart. &
alij tātopere efferunt, † eum qui iurat, nō
promittere parti, sed Deo. Hoc enim verū
nō est, bona eorum venia dictum sit: si qui-
dem, qui iuratō aliquid pmittit, parti prin-
cipaliter promittat, neq; iusiurandum adij-
citur, nisi vt fides iam data firmet. Quod
satis Bacchis illa Terentiana in Hecyra si-
gnificat, dum ad Lachetem ait.

Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidē,
Sanctius quam iusiurandum.

Demas igitur iuramentū, nuda est pmissio,
quæ sine cōtrouersia, natura obligat. Adie-

o o 3 ctio

Opin. cōtra
communē de
fensa.

Contra Ias.

Omnium opi-
nio improba-
ta.

Ratio Bart.
& aliorum
sublata.

ctio ergo iuramenti, quæ augēda obligatiōnis causa fit, eius dīminutiōnē operari nō debet. l. si mancipia. ff. de fund. instruc.

No. intellec. ad l. si quis pro eo.

21 Dices, ꝛ si ex iureiurādo naturalis enascitur obligatio, cur non ei accedit fideiussor. d. l. si quis pro eo. in cuius intellectu, disputationis nostræ cardo versatur. Attē de igitur, & considera Iuriscōsul. eo loco non dicere indistinctē fideiubentē pro eo qui iuravit, non teneri: sed in certo, & speciali casu loquitur, quando scilicet, quis fideiussit pro eo, qui non libertus, se præstaturum operas iurauerat. Nouo itaq; & verissimo sensu is text. illustrandus est, & declarandus, vt velit iusiurandum in homine ingenuo, & libero operas promittēte, modum non esse excitandæ obligatiōnis, atq; ita fideiussorem intercedentem nō teneri, tacitē per contrarium tradens, iuramentum quemcūq; aliud, quā operas promittentem, obligare.

Instabis, cur noluit lex ingenuū hominē, qui se præstaturū operas iuravit, obligari: ꝛ cum hominis liberi operæ legari, locari, et in contractū deduci possint. l. iij. ff. de vsu & vsuf. le. Hoc op^o, hic labor est. Itaq; scias, operarū materiā solis libertis cōuenire: vt doct. tradūt, præsertim Ias. in l. si non fortē. §. libertus. col. vij. ff. de cond. indeb. Adeo vt filius, qui pietatē, & obsequium (quæ ppē ad operas accedūt) patri debet, non tamē operas præstat: quas ideo pater in emancipatione, de filio frustra stipulat. l. pe. ff. si à paren. quis sue. ma. Neq; iureiurando obligatur filius manumissori patri, vt libertus patrono. l. nullū. ff. de obseq. à lib. pat. præst. Nō ergo filijs, aut ingenuis hominibus operæ imponi possunt, sed solis libertis. Ideo Vlp. vt iurisiurandi, inqt, obligatio cōtrahatur, libertū esse oportet qui iuret, & libertatis causa iurare. l. vt iurisiurandi. ff. de ope. lib. Idēq; hac ratione cōstitutū opinor, ne ius libertatis infringat. l. Titio cētū. §. Titio cētū. ij. ff. de cōd. & de.

Opera solis libertis conueniunt.

Officiales opera.

23 Hæc ꝛ autem de operis officialibus, hoc est, quæ in officio cōsistentes personale domini cōmodum respiciunt, vt adesse patrono, patronū comitari, cantu, sono, saltatiōe oblectare, & alia id genus accipiēda sunt. Nam cum de operis, Iuriscōs. simpliciter, & indeterminate loquunt, per antomasiā quandā Officiales intelligūt. d. l. vt iurisiurandi. §. dabit. l. operæ enim. l. quoties certat. l. interdū. ff. de ope. lib. Sed & in dubio qui operas simpliciter promisit, officiales, non item artificiales promisisse credendus est. Bartol. in d. l. si non fortem. §. libertus.

col. penul. ff. de condic. indeb.

24 Officiales ꝛ ergo operæ, solis cōueniūt libertis, nō etiā ingenuis hominibus: cum Vlp. dixerit, nō cuiquā aliq; eas deberi posse, quā patrono. l. operæ in rerū. ff. de ope. lib. Fabriles verò, seu artificiales, hoc est in artificio ipso cōsistētes, quæ ad personale ministeriū nō spectāt, sed opus dūtaxat faciēdū respiciūt, quales à sutoribus, fabris, lanificibus, & pictorib⁹ præstant: hæc in quā opere, nō solis libertis cōueniūt, sed à quocūq; & cuiquāq; deberi possunt. d. l. operæ in rerū. ij. resp. tā ex testamēto, quā ex contractu. d. l. iij. ff. de vsu & vsufr. leg. quæ ita nouē declaranda est.

Artificiales opera.

Explicata nouē l. iij. ff. de vsuf. leg.

Itaq; vt in viā redeamus, in l. si quis pro eo. ideo iureiurādo obligatus non fuit, qui operas se præstaturum pollicitus est, quoniam, vt illic tex. dicit, libertus nō erat, cui soli operarum officialiū impositio (de quibus eam legem intelligendam esse iam est probatū) conuenit: non item ingenuis hominibus, ne ius infringatur libertatis, pro quibus fideiussor intercedens meritō non tenet, quod lex in homine libero, eam operarum impositionem improbet, & fideiussor in causam à lege reprobata acceptus, nō tenetur. l. cum lex. ff. de fideiussor. Nam cum ex eo cōtractu, nulla nascatur obligatio, deficiente principali, fideiussoria cōtrahi non potuit. l. qui contra. ff. de fideiussor. Si ergo, vt d. l. si quis pro eo. in cōmētatores detorqueamus, non iurasset se præstaturū operas, sed pecuniam, aut quid aliud lege non vetitū, natura saltem obligari iuranti, aduersus alios omnes crediderim. Et ita, hunc salebrosū locum, totum repletū erroribus, habes opera nostra perpurgatū.

Fideiussor acceptus in causam improbatam.

25 Tertia ꝛ iurisiurandi species, est confirmatoriū contractus. Omnis enim, inquit Vates ille diuinus ad Hebr. vi. controuersie hominum finis, ad confirmationē est iuramentum. In hoc, quatuor iura considerare nos oportet, Pandectarū, Codicis, Authētoricū, & sacrorū canonum. Iure in primis fforum. constitutū fuit, vt si contractus inualidus erat, vel etiam validus, ratione tamen aliqua infirmari poterat, iusiurādum neq; contractū cōfirmaret, neq; obstaculū illud infirmādi submoueret. Absurdū quippe Iuriscōs. visum est, ab accessorio principale robur accipere. l. iuriscōs. §. pen. ff. de pac. l. si quis inquilinos. §. si. ff. de leg. j. Quod sanē verū erat, si act⁹ neq; vt agebatur, neq; alio quouis modo valere poterat, quoniam si qua ratione adiuuari, subsistere, & defendi potuisset, hæc fuit iure etiam

Confirmatorium contractus.

Ius fforum.

Pande

Ius Codicis.

Ius authenticorum.

Pontificium ius.

Iuramentum addit forum foro.

Iuramentum quod sine interitu salutis eterne.

Pandeclarum, in iuramento præcipua virtus, ut actum faceret quoquomodo effectum habere. l. cum pater. §. fili. matr. ff. de leg. ij.

Ius Codicis.

Alterum est ius Codicis, quo si contractui nullo, adijciatur iusiurandum, nihil ex veteri iure immutatum est eadem ratione. l. non dubium. C. de legib. Quod si contractus valebat, atatis tamen beneficio, per restitutionem in integrum infringi poterat, & rescindi, impediens iusiurandum ne effectum haberet restitutio. l. j. C. si advers. venditio.

Ius authenticorum.

Tertium fuit ius authenticorum, quo virtus iuramenti audacta est maiorem in modum: eo quippe fuit constitutum, ut etiam si adijciatur contractui inualido, ut puta venditioni rei immobilis, factæ à minore xxv. annis sine decreto, maiore tamen xiiij. firmet contractum iuramentum. auth. sacramenta. C. si advers. venditio.

Pontificium ius.

Extremum ius est Pontificium, quod in uniuersum seruari præcipit iusiurandum: quin & ad eius obseruantiam, ut Bald. inquit in d. auth. sacramenta. col. ij. qui iuravit, tam per iudicem ecclesiasticum, quam seculari cogi potest. † Addit enim quod vulgò dicimus, forum foro iuramentum. c. si. de for. comp. in vj. ut sic, si in contractu interueniant laici, qui non nisi coram iudice seculari conueniri possunt, de foro ecclesiastico accumulatiue (ut dicunt) efficiuntur: unde, ecclesiastici iudicis forum, merè laicalitatis prætextu (sic ruditer & crasse cum doctoribus in omnium gratiam loqui semper placuit) declinare non poterunt. Bal. in l. si cum patruo. C. communia vtriusq. iud. & in l. j. C. de oper. libert.

Iuramentum addit forum foro.

Confirmat deinde, hoc ius Pontificium contractum, quia de nullo facit aliquem, quasi cum iuramento liceat contrahere. Certos tamen casus, supremi illi Pontifices exceperunt, quibus nec firmari contractum iureiurando, neque iusiurandum seruandum esse voluerunt. Primus † cum sine aeternæ salutis periculo, seruari non potest. c. cum contingat. de iureiur. Neque enim ob hoc, iuramentum institutum fuit, ut esset vinculum iniquitatis. c. inter cætera. xxij. q. iij. vbi refert August. Hubaldum quendam, impulsu concubinae iurasse, se propriam matrem, cum fratribus de domo expulsum, nihilque alimentum vnquam eis erogaturum: quod iuramentum ideo seruandum non fuit, quod sine matricidij, fratricidijque crimine seruari non potuerit. Eadem ratione, si mulier iuravit non alienare dotem, alienationi ve consentire, nisi sollemniter, & iudice authorante, si deinde alienat, iuratum non contraue-

Iuramentum quod sine iuramento salutis aeternæ.

do, neque iusiurandum seruandum esse voluerunt. Primus † cum sine aeternæ salutis periculo, seruari non potest. c. cum contingat. de iureiur. Neque enim ob hoc, iuramentum institutum fuit, ut esset vinculum iniquitatis. c. inter cætera. xxij. q. iij. vbi refert August. Hubaldum quendam, impulsu concubinae iurasse, se propriam matrem, cum fratribus de domo expulsum, nihilque alimentum vnquam eis erogaturum: quod iuramentum ideo seruandum non fuit, quod sine matricidij, fratricidijque crimine seruari non potuerit. Eadem ratione, si mulier iuravit non alienare dotem, alienationi ve consentire, nisi sollemniter, & iudice authorante, si deinde alienat, iuratum non contraue-

nire, posterius iuramentum, neque actum firmat, neque seruandum est. Gloss. singul. in c. licet mulieres. de iureiur. in vj. Bart. in l. si quis pro eo. col. iij. Neque enim seruari potest sine peccato periurij. bo. tex. in c. intel lecto. & in c. veniens. de iureiur.

At hic aduertendum, quoniam huic decisioni obstant permulta: in primis l. duobus. §. si. hoc tit. qui tex. dicit: Cum bis iuratum est, † iusiurandi posteriorē causam, potiore esse. Vrget præterea regula, quæ passim traditum est, actum etiam non iuratum, factum contra iuramentum valere, licet iurans sit periurus. c. sicut ex literis. & c. si inter. de sponsalib. abudè Ioan. Andr. in c. quod semel. de regul. iur. in Mercurial. Inde dicimus, quod si iuro non reuocare procuratorem, & nihilominus postea reuocem, valet reuocatio, tamen si mihi, uti periuro, iniungenda sit poenitentia. gloss. sing. in c. si. de procur. in vj. ad quam plura aggregat Fely. in c. si diligenti. col. pen. de for. compet. Et consistit secundum statutum, per quod primum tollitur, etiam iuratum, licet statuentes sint periuri. Bart. in l. omnes populi. col. xj. ff. de iust. & iur. Ab eo præterea, qui iuravit non venire contra testamentum, factum tamen secundum defenditur, licet incuratur periurum. Glo. & Archidiacono. in c. vltima voluntas. xij. q. ij. Et receptio in canonicum, ultra numerum taxatum à statuto iurato, licet canonici scienter recipientes sint periuri, efficax est. Speculat. in tit. de legat. §. nunc tractemus. Si actus itaque posterior non iuratus, actum primum etiam iuratum tollit, multo magis in specie proposita, alienatio facta per mulierem iurata, debet tollere præcedens iuramentum de non alienando.

Actus iuratus an p posteriorē tollatur.

Iurans non reuocare promittit.

Statutum iuratum.

Iurans non reuocare testamentum.

Intellect. ad Gloss. in c. licet.

Sed hoc, speciali quadam ratione est constitutum: quoniam cum primo iuramento de non alienando rem dotalem, concurreret dispositio iuris communis similiter prohibentis alienationem rei dotalis. l. lex Julia. ff. de fund. dotal. l. j. §. & cum lex. C. de rei vxo. actio. in terminis Ioan. Imol. in c. dilecto. de præbend. Nec dissimile est quod dicunt Accurs. & alij in l. si. C. de reb. alie. non alien. Gloss. in c. verum. de condit. apposit. Cuma. Imol. Alexan. & Iaf. in l. filius fam. §. diui. ff. de leg. j. Vbi quædam, inquit, cum prohibitione testatoris, concurrat prohibitio legis, non potest fieri alienatio, etiam in casu de iure permissio. §. sanctissimas. de alien. & emphiteusi. coll. ix.

Potest addi altera ratio, quia iuri alteri, per secundum actum præiudicari non potest.

Refert an
mulier alte-
ri uel sibi iu-
rauerit.

I. fin. ff. de pact. Planè mulier, quæ iurauit dotalem rem non alienare, alienationem eiusdem, etiam cum iuramento facere nequit, si nō sola, aut sibi ipsi mulier, iurauerit sed patri, aut alteri, cuius interesse poterat: ut potè dotē cōstituētī, cui cum ius priore iureiurando iam quæsītū fuerit, ei inuito, posteriore mulieris iuramento extorqueri non potuit. d. l. fin. Bald. in d. l. duobus. §. vlt. Alexā. consi. xvj. col. iij. vol. iij. Neque enim iuramentū, in præiudiciū tertij quicquam operatur. Bar. in l. Titia Seyo. §. imperator. ff. de legat. ij.

Alciatus tamen in l. pacta nouissima. col. iij. C. de pact. non existimat referre, an alteri præstitum sit id iuramentum, an sibi soli mulier iurauerit, quod cum illud licitum sit, ut quod iuri communi concordet, videatur ipsi Deo factum. ca. debitores de iureiur. Porro ut quæ obiectimus refellamus, putauerim ipse cōtra doctores, actū gestum contra iuramentū, effectum non habere: atq; ideo seruandū non esse, ꝛ propter vim iuramenti, quod clausulæ derogatoriæ vim habeat. I. cum pater. §. filius matrē. ff. de leg. ij. Bar. in l. si quis in principio testamenti in fi. ff. de leg. iij. Vnde dici solet: Actum generalibus verbis subsequēter factum, ad negotia prius iurata nō trahi: veluti cum dispositio emanat, eum clausula, non obstantibus quibuscūq; constitutionibus. nō tamen intelligitur, remouere constitutionem iurata. Glos. in c. cū non deceat de elect. in vj. idem si diceret. non obstantibus quibuscūq; pactis, & cōventionibus. neq; enim tollitur pactū iuratum. Glos. in cle. dudū. §. pen. de sepult. Verba autem derogatoria, sequētis actus effectum impediunt, non modo in vltimis voluntatibus. l. si mihi & tibi. §. in legatis. ff. de leg. j. sed in contractibus. Accur. in l. pacta nouissima. C. de pact.

Quod si dixeris, per primū actum habētem clausulam derogatoriam, tolli sequētem duntaxat, qui sit incontinenti, nō etiā eum qui sit ex postfacto, ad cuius sublationem, simplex clausula derogatoria nō sufficit, sed eius verba expressim futurū tempus respicere debent: ut docet Bart. in d. l. pacta nouissima. Respondeo, iuramentū effectum habere eius etiam clausulæ, quæ non simpliciter cōcipitur, sed ad futurum tempus nominatim spectat, ut Curt. præceptor egregiè defendit in ea. l. pacta. per d. §. filius matrem.

Nō ergo, ut è diuerticulo in viam redeamus, tenebit procuratoris reuocatio ab eo

facta, qui se non reuocaturū iurauerat: cōtra Gloss. in c. fi. de procur. in vj. neq; primum statutum iuratum, quicquid Bart. in l. omnes populi docuerit, persequens tolli poterit. Bal. in l. clari. C. de fideicō. id alia ratione cōfirmans. Nam statuere publ. cæ est authoritatis, & dignitatis: cum itaq; statuentes periuri, atque ita infames sint. c. in fames vj. q. j. perdiderunt hanc potestatem. I. iudices de dignit. lib. xij. C. eadem quoq; ratione, non valebit receptio in canonicū, facta contra statutū iuratum: nam ex quo recipientes in periurium inciderunt, infames sunt. Superstitiosum autem mihi videtur, quod docet Panor. post Ioā. And. in c. dilectio. col. iij. de præbend. recipientes non incurrere infamiam, ante receptionem: siquidem negari non possit, quin eo momento quo recipiunt, periuriū incurrant: quare rectè dicemus recipientes periuros esse.

Hæc autem vera intelligo, nisi iusta causa subesset veniendi contra iuramentum, ut quia in posteriore casu excreuissent facultates, nam tunc liceret, vltra taxatū iuramento numerū recipere. c. cum M. de constit. quia cum tot, in ecclesia ponēdi sint, quot possunt congruè sustentari. c. j. de institutio. c. j. de stat. regular. in vj. aduētis facultatib; ut etiā cultus diuinus augeatur, numerus quoq; augeri debet. Nam & in statuto decreto numero, etiam per Papā cōfirmato, tacita cōditio intelligitur, nisi redditus excreuant. d. c. cū. vbi Panor. & alij. §. j. in authē. ut determinatus sit numerus clericorum. coll. j. Quo adductus Angel. illic scriptum reliquit, quod si quis fundat, & dotet ecclesiā, adiecta lege, ne sit in ea clericorum numerus, præter à se præfinitum, auctis tamē ecclesiæ redditibus, augendus quoq; erit numerus clericorum.

Ergo si iusta causa subsit, contra primū actum etiam iuratum venire licebit. l. si hominem. ff. mandat. ꝛ cum & in iuramento clausula intelligatur, rebus in eodē statu manentibus. Accur. in l. quod Seruius. ff. de condic. causa dat. vnde qui iurauit non reuocare procuratorem, si tamen capitales inimicitia intercedant, aut alia iusta suspitionis causa subsit, reuocari poterit: sicut & post litem contestatam, dicimus reū qui procuratorem dedit, mutare eum, aut in se litem transferre, inuito procuratore non posse, nisi affinitate aliqua aduersario iungatur, aut alio modo suspectus sit procurator. l. post litem. cum vj. sequen. ff. de procurat.

Quod

Periuri sunt
infames.

Ex causa potest
ueniri cōtra iuramen-
tum.

Clausula rebus
in eodem
statu manentibus.

Testamentum
iuratum an
per sequens
tollatur.

Intellect. l. 32
duobus. §. fi.

Iuramentum 33
contra publi-
cam utilita-
tem.

Testamentum
iuratum an
per sequens
tollatur.

Quod tamen, ad secundum testamentum pertinet, et an factum contra primum iuratum valeat, plusculum certe habet dubitationis: propterea quod Hermogenia. dixerit, neminem eam legem sibi posse imponere, a qua non liceat recedere. l. si quis in principio. ff. de leg. iij. Et quoniam libertatem de supremis iudicijs constringere non possumus. l. si fratres. §. idem respondit. in j. ff. pro soc. Et quia ambulatoria est defuncti voluntas, usque ad extremum vite exitum. l. iij. ff. de adimen. leg. c. cum Marthæ. de celebrat. miss. Et quoniam testamenti factio, est publici iuris. l. iij. ff. de testa. ius autem publicum, pactis priuatorum lædi non potest. l. ius publicum. ff. de pact. Denique, quia secundum testamentum tollit primum, etiam per principem confirmatum. l. omnium. C. de testa. Quibus rationibus freti puri legiste, dicerent posterius testamentum valere, quod iuramentum contra leges præstitum, nullius sit momenti. l. non dubium. C. de legib. Attamen Pontificio iure, secundum Deum, & in foro ecclesiæ, verius est primum iuratum non tolli, nec potuisse mutari propter vim iuramenti. Specul. in. §. compendiosè. col. xvj. in tit. de instrumēt. editio. cum omne iusiurandum seruandum sit, quod seruari potest sine interitu salutis æternæ. c. si verò. de iureiur. c. cum dilectus. quod met. caus. intelligo nisi emergeret quidpiam de nouo, de quo testator, tempore testamenti non cogitasset. d. l. si hominē. & in specie Rayn. de Pénaforti quæ refert Archid. in d. c. vltimavolūtas. xij. q. ij.

Intellect. l. 32
duobus. §. fi.

Dixerit aliquis, et si verum est quod defendimus, actum gestum contra iuramentum non subsistere, cur Iuriscō. Paul. docuit, cum bis iuratum est, posteriorem causam iurandi potiore haberi. d. l. duobus. §. fi. ff. de iureiur. Sed accipe: loquitur tex. ille in iuramento litis decisiuo, delato a parte, parti, quod a diuersis personis, ab actore, puta & a reo præstitum est, tunc enim vltimo statur: reus enim, qui deferente actore primo iuravit, deferendo actori exinde iusiurandum, iuri ex primo iuramento quasito renuntiare videtur: nos loquimur quando ab eadem persona, pluries iuratum est, tuncque dicimus standum primo, modo illud licitum sit, & honestum, alioqui secundo staretur. c. tua nos. de iureiurand.

Iuramentum 33
contra publicam
utilitatem.

Alter casus, et quo Pontificio iure neque firmatur contractus iureiurando, neque seruandum est iuramentum, est cum principaliter contra publicam utilitatem iuratum est, ut cum clericus, pacto etiam iurato, sibi con-

stituit iudicem laicum: cum enim inductum sit in priuilegium totius ordinis clericalis, ne clerici secularia subeant iudicia, priuata pactio huic iuri publico derogari non potest, nec iusiurandum licite seruari potest, quod contra canonica statuta, illicitis pactioibus informatur. c. si diligenti. de fo. compe. Inde præterea dicimus, quod cum ea quæ iuncta sunt, & affixa ædibus, prohibeantur vendi, vel legari publicæ utilitatis gratia, ut Auiola & Panfa coss. senatus censuit, ne publicus deformes aspectus. l. senatus. ff. de contrah. empt. l. cætera. ff. de leg. j. l. ij. C. de ædific. priuat. legatum, aut venditionem huiusmodi non firmabit iuramentum. Bart. in alleg. l. si quis pro eo. col. iij. ff. de fideiuf. et Adijciens, quod cum publicæ utilitatis gratia, instantiam triennio durare sit constitutum. l. prorogandum. C. de iud. pactum quo instantia hæc prorogaretur, non firmatur iuramento: neque enim tempus triennij, partium consensu prorogari potest. Accurs. in l. ij. §. sed si iudex. ff. de iud.

Affixa ædibus
vendi non
possunt.

Instantia
durat triennio.

Similiter, contractus prohibitus ob defectum solennitatis probatoriæ, non firmatur iuramento, cum sit inducta ob publicam utilitatem solennitas, cui partis priuatorum non derogatur. d. l. ius publicum. Sic si prohibeatur, ob defectum formæ, veluti in stipulatione, in qua pro forma, verba utrinque necessaria sunt, vnde altero tacente non valet stipulatio. l. j. §. qui presens. ff. de verb. ob. non ergo firmabitur iuramento, cum eam formam lex, in gratiam publicam induxerit, ut qui verè tantum consentit obligetur, non etiam qui ostentationis gratia aut aliter animo se non obligandi. l. obligationum substantia. §. si. ff. de actio. & oblig. quare, non roborabitur iuramento, cum essentia ipsius rei deficiat, forma deficiente. l. Iulianus. §. sed si quis rem. ff. ad exhib.

Solennitas
probatoria
formæ
publicæ
utilitatis.

Hic porro casus non obtinet, cum non principaliter, sed secundario (ut vocant) actus esset contra publicam utilitatem, qui tunc, lege saltem pontificia, ex iureiurando robur sumit. Bar. in l. Seyus & Augerius. ff. ad l. Fal. et veluti cum lex fundi dotalis, alienationem prohibet. l. Iulianus. ff. de fund. dotal. l. vnic. §. et cum lex Iulia. C. de rei vxor. actio. authen. siue a me. C. ad Velley. Hoc enim, præcipue in mulieris fauorem inductum est, deinde in gratiam Reipublicæ, cuius interest mulieres dotatas esse. l. ij. ff. solut. matrimo. Itaque alienatio huiusmodi iuramento confirmabitur. c. cum contingat. de iureiur. c. licet. eod. titu. in vj. Sic in pacto de

Publicè utile
secundario.

Alienatio
fundis
dotalis.

Pactū ne succedatur.

de non succedendo, dicimus quod in priuatorum gratiam reprobatur, quia modico contenti presentis, facile futuræ hereditati renūtiarent. l. cū ij, in princ. ff. de transactio. non autem quod sit contra bonos mores, aut publicam utilitatem principaliter, merito iusturandum illud firmat. cap. quamuis. de pact. in vj.

Hinc in vniuersum tradi potest, quod cūq; pactum, principaliter priuatā lādēs utilitatem, iuramento firmari: ideo prohibitus in fauorem debitoris contractus, iureiurando roborabitur. authē. sacramenta puberū. C. si aduers. veditio. veluti etiā intercessio mulieris. Bar. in d. l. si q̄s pro eo. per d. c. cūm contingat.

Cōtra bonos mores. 36

Tertius casus est. Cūm t̄ cōtractus à lege reprobaf, quia cōtra bonos mores: tūc enim neq; firmatur iuramēto contractus, neque iuramentum iure etiam pontificio seruandum est, cūm non sit obligatorium contra bonos mores iuramentum. c. non est. de regulis iur. in vj. Ratio, quia lex, huiusmodi subnixā est æquitate naturali, quæ indispensabilis est, & incommutabilis, per iurantē maximē, qui est persona priuata. c. j. v. distin. c. quæ cōtra mores. viij. distin. Panor. in d. c. cūm contingat. col. ij. Vnde pactū de succedēdo, & aliud quodcūq; quo libera testādi facultas tollitur, cūm sit contra bonos mores. l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de ver. obl. l. si. C. de pact. non firmatur iuramēto. Sic & in pacto, quo impedit libertas matrimonij. l. Titia, in princ. ff. de verb. obl. c. gemma de spons. Sic & in pacto, quo quis promittit, se filium immerentem exhæredaturū. c. Quintauallis. de iureiur. & in quacūq; turpi conuentione. l. generaliter. & l. si plagij. ff. de ver. obl. Quocirca, huc melius spectat, quod de Hubaldo ex Augustino paulo antē retulimus. c. inter cætera. xxij. q. iij.

Pactū de succedendo.

Pactum contra libertatē matrimonij.

Cōtra bonos mores ciuiles.

Planē de moribus naturalibus, quæ diximus, sunt accipienda: nā si improbetur actus à lege, quia contra bonos mores ciuiles, firmabitur nihilominus iuramento. Omnis quippē lex, super bonis moribus ciuilibus, & æquitate ciuili fundata est. ca. consuetudo. j. distin. quæ variabilis est. ca. non debet. de consang. et affinit. ideoq; nō impedit vim iuramenti, vt in pacto l. commissoria, t̄ quod in pignoribus improbat, quia contra bonos mores: at si iusturandum interpositum sit, seruandum est, imo secundū aliquos firmat pactū. c. significāte. de pignorib. Qui text. hoc non aperit, nisi dicamus in eo textu, infidelitatē nūtiij,

Intellect. c. si significante. 37

& impossibilitatem excusare à iuramēto, quo casu videtur iuramēto firmari pactū, alioquin si ea sola non excusaret, sed qualitatem pacti à lege improbatū diceremus, contrarium potius probaretur. Petr. Anchara. & Butr. post Fred. de Sen. consilio cxxxv. & cxi. fixē tenent, pactum iuramēto firmari. Contra verò Innocen. Panor. Imol. & Barbat. negant confirmari, & duntaxat seruandum esse dicunt, cūm sine peccato iurantis obseruari possit, quorum opinio multo probatior est.

Hinc cognosce fructum, nam cūm non firmetur, mox cūm seruauit debitor iusturandum, poterit repetere per cōditionem sine causa. c. debitores. de iureiuran. Poterit item hæres iurantis contrauenire, t̄ cū iusturandum sit personale, quare nō trāseat in successorem. c. veritatis de iureiurā. Quod si firmaretur contractus iuramēto, non posset contrauenire per se, aut successorem. Barto. in d. l. si quis pro eo. Panor. in d. c. cūm contingat. col. v.

Quartus casus. Cūm redūdat iuramētū in alterius detrimentum. c. ij. in fi. de pact. in vj. vnde cūm vir aut mulier quæ transiuit ad secundas nuptias, non possit plus donare, aut alio titulo relinquere coniugi, quā vni ex filijs prioris matrimonij, cui minus reliquit. l. hac edictali. C. de secūd. nup. si vir confiteatur, iuretq; se à secunda vxore mille recepisse, vt in effectu plus habeat, & consequatur vxor, quā ex lege accipere possit, hoc iusturandum neque firmat confessionem, neq; seruandum est, quoniam in præiudicium filiorum primi matrimonij refertur. Barto. in l. cūm quis decedens. §. Titia. ff. de leg. iij.

Pactum l. commissoria.

Iuramentum in alterius detrimentum.

Extremus casus est. t̄ Quādo cōtractus careret consensu, qui etiam iure pontificio iureiurando nō confirmatur, nec iurātem obligat iusturādū. Accurs. in l. emptione. C. plus valer. quod agit. Nec tenetur petere qui iurauit absolutionem, cūm careat anima & spiritu contractus, qui cōsensum non habet. Bal. in l. ij. C. de oper. liber. las. in §. fuerat. col. xxj. de actio. Cūm itaq; deficiat consensus in contractu simulato, iuramentum nihil profus operatur. l. si. C. de non numer. pecunia.

Contractus carens consensu.

Vltima species iuramenti, t̄ est litis decisorium: quod triplex est, Volūtarium, Iudiciale, & Necessarium. Voluntariū illud est, quod defertur à parte, parti extra iudicium: ideo sic dictum, quod voluntariē, & pro arbitrio suscipiatur, & recusetur. l. iusturandum quod ex conuentione. hoc tit.

Litis decisorium.

Qui

No. interpre tatio iuramēti uoluntarij.

Iudiciale. 42

Necessariū. 43

Iuramentum in supplemētum ex in defectum.

Iuramentum purgationis. 44

Q
vic
do
rar
tio
co
to
se,
iur
iud
sur
Iur
cū
uen
no
re
fua
den
no
I
dic
sta
fer
pra
&
rifi
cui
sola
sari
C. d
de i
Acc
dela
tent
iud
nam
vt d
N
tion
ctun
enin
rest.
fi. de
resp
fidu
rurs
obst
cred
H
supp
defe
acto
defe
sum
bati
in p
nō p

No. interpre-
tatio iuramē-
ti voluntarij.

41 Qui tamen textus, aliter mihi declarare videtur iuramentum voluntarium, quam doctores faciant, vt scilicet origine voluntarium dicatur, at necessarium ex conuentione, quod sic inter partes, extra iudiciū conuentum fuerit, vt vnus iuramento res tota decideretur: id autem referri non posse, in hæc verba Iulius Paul. rescribit: Iusiurandum, quod ex conuentione, extra iudiciū defertur, referri non potest. Falsum igitur est, quod scriptores tradūt, voluntarium liberè referri, & recusari posse: cum enim illud sit super quo partes conuenerant, vt alterius iuramento staretur, non poterit is, qui ex conuentione iurare debet, alteri referre, ne temerè, quod sua voce dilucidè protestatus est, in eundem casum infirmet. l. generaliter. C. de non numerat. pecun.

Iudiciale. 42 Iudiciale t est, quod à parte, parti in iudicio defertur: in quo, turpitudinis manifesta est, nolle iurare, nec iusiurandum referre. l. iusiurandum & ad pecunias. §. ait prætor. & l. manifestæ. hoc tit. Quod Bar. & cæteri, eo loco intelligunt, si iudex iusiurandi delationem approbando, parti, cui delatum est, præceperit, vt iuret: nam à sola parte delatum, etiam in iudicio recusari potest. l. generaliter. §. sed iuramento. C. de rebus cred. Panormi. in c. fin. col. iij. de iure iur. Idèq; præsensisse, mihi visus est Accurs. tam in l. in bonæ fidei. quàm in l. delata. C. illo tit. Dicitur autem mea sententia, ideo iudiciale, quod à parte, parti in iudicio, & iudice approbante deferatur: nam nisi iudex approbet, voluntarium est vt docuimus.

Necessariū. 43 Necessarium est, t quod inopia probationum, à iudice parti defertur: ideo sic dictum, quod imponat necessitatem, neque enim recusari, absq; iustissima causa potest. d. l. generaliter. §. si autem. & alleg. c. si. de iure iur. Potest item dici necessarium respectu causæ, quia in defectum, & subsidium probationis, necessariò defertur: rursus respectu iudicis, qui illud deferre obstringitur. l. in bonæ fidei. C. de rebus cred. & infra loco idoneo dicemus.

Iuramentum in supplementum ex in defectum. Hic obseruabis diligenter, aliud esse in supplementū, aliud in defectū probationis deferri: defertur namq; in supplementum actori, qui semiplenè tantum probauit: in defectum autem reo, ad excludendā præsumptionem, subortam ex imperfecta probatione actoris. Bal. in d. l. in bonæ fidei.

Iuramentum purgationis. 44 in princip. t Vt quia actor, intentionē suā nō probauit, habet tamen aliquā præsum-

ptionē pro se, ad quā purgandā, admittitur probatio per iuramentū rei. l. presentis. §. sicubi. C. de ijs qui ad eccles. cōfug. auth. nouo iure. C. de pœn. iud. qui malè iudic. ideoq; Castrè. hic, & alij in locis cōmuni- bus, hoc iuramētū purgationis appellant.

Ad euidētiā postremo nostræ legis, illud generale præmittit: t Negotiū iureiurando decisum, detecto etiā periurio nō retractari. l. j. C. de reb. credit. dato q; iureiurando, non aliud querit quàm an iurātū sit. l. non erit. §. dato. hoc tit. l. post rem. ff. de re iudicat. Huius traditionis, duplex est ratio: prima, quia iureiurando transactū videtur. l. ij. hoc tit. ideo in periurū, ne quidem de dolo actio datur, pœna periurij sufficiente. l. quod si deferente. & l. nam sufficit. ff. de dol. transactio autem, per reptas postea probationes, nō rescinditur.

46 l. sub prætextu. C. de trāfact. t quādoquidem transactio, probationes omnes, & iura partium extinguatur. c. j. de trāfactio. Altera ratio, & melior, quia iureiurando lis finita est: omnis quippe controuersia, finis est iuramentum. l. j. hoc tit. c. et si Christus. de iure iur. Gloss. in c. vnic. de litis cōtesta. in vj. post litem autem finitam, probationes non admittuntur.

Planè ab hac regula, quæ perpetua non est, plures casus excipiuntur, quos dissipatos, & sparsim à doctoribus traditos, ordinatissimè hoc loco congerere placuit. Primus, est in causa vltimæ voluntatis, quæ falsò iureiurando decisa, detecto periurio retractatur. l. fina. C. de rebus creditis. vbi si quis, hærede deferente, legatum sibi relictum iurauerit, ideoq; ei solutum sit, postea autem testamento apparente, nihil relictum esse fiat manifestum, legatum ab eo repetitur, nullūq; ex huiusmodi periurio, lucrū ei accedit: cuius l. ex Accur. Pet. & aliorū sentētia, ea est ratio, quoniā, vt diximus, iusiurandū species est trāfactionis. d. l. ij. sicut ergo de ijs cōtrouersijs, quæ ex testamēto proficiunt, trāsigi nō potest, nisi inspectis, cognitisque verbis testamēti. l. de ijs. ff. de trāfact. l. j. ff. quemad. testa. aper. ita nec iusiurandū deferri. Habet autem locum, ea. l. fina. in omni iuramento, necessario, voluntario, & iudiciali, vt omnes hic & illic censuerunt: quo Odo. & quorundam opinio refellitur, qui secundum legem illam hanc intelligebant.

47 Alter t casus, est in iuramēto, non à partibus, sed à lege delato. auth. nouo iure. §. fin. C. de pœn. iud. qui malè iudic. §. si quis autem litigantiū. vt litigant. iur. in exord. lit.

Iuramēto de-
cisum quan-
do retracte-
tur.

Vltimæ vol-
untatis fa-
uor.
Intellect l. fi.
C. de rebus
cred.

Iuramentum
à lege delat-
um.

lit. coll. ix. Huius casus, ego aliàs rationē esse dicebam, quia quando lex defert iusiurandum, non ex partium consensu, sed potius nolente, & inuita parte defertur: quare, quemadmodum iuramentum necessarium, propter deficientem consensum, detestatio periurio retractatur, vt hoc textu, ita & à lege delatum. Huc pertinere dicebā, quod tradit Gloss. sing. in ca. statutum. §. sed & in duobus. de rescrip. in vj. iuramentum à lege delatum, intelligi semper necessarium, & subsidiarium, hoc est inopia probationum delatum.

Iuramentum confirmatorium.

Tertius casus, est si iusiurandum, nō ad litis decisionem, sed ad contractus confirmationem interpositū est: veluti cū pactioes, aut transactiones, ex instrumentis falsis initæ sunt, in eisq; iuramentum interpositum, quod falso reuelato retractatur. l. si ex falsis. C. de transact. prompta ratione, quia cū principalis contractus, non subsistat, neq; quod accessorium est consistit. l. j. §. si quis ita. ff. de verbo. oblig. Accurf. in l. si patronus. §. patronū. ff. si quid in fraud. patro.

Vltimus casus, est in iuramento necessario, quod per instrumenta nouè reperta retractatur, vt hac lege: ad cuius interpretationem, tempestiuum est vt accedamus.

S V M M A E R E R V M Q V A E
in literæ expositione
traduntur.

- 1 Caij Longini vita.
- 2 Nero infensus Cassio.
- 3 Cassij mors.
- 4 Species l.
- 5 Ratio dubit. & decid.
- 6 Sententia ex non ueris probationibus retractatur.
- 7 Sententia lata ex aspectu.
- 8 Sententia lata ex consilio sapientis.
- 9 Ias. magis mutus quam piscis.
- 10 Factum iudicis, quanto factum partis.
- 11 Intellect. Castellionei.
- 12 Exigere quid sit.
- 13 Noua declaratio.
- 14 Pandectæ, an Codice antiquiores.
- 15 No. intellect. ad l. nostram.
- 16 Stellionatus crimen.
- 17 Interdum dictio.
- 18 No. ratio textus.
- 19 Constitutiones de quibus hic, an extent.
- 20 Relata dispositio, si non reperiat.
- 21 Declarata authen. si quis in aliquo.
- 22 Restitutio in integ. an sit hic necessaria.
- 23 Enodata l. diuus. ff. de re iud.
- 24 Restitutio intra quod tempus petenda.
- 25 Abstinenti beneficium.
- 26 Sententia an ex cause uera sustineatur.
- 27 Instru. & quanta fides eis adhibeatur.

- 28 Opinio contra communem defensa.
- 29 Attestationibus publicatis, quando testes recipiantur.
- 30 Subornationis timor.
- 31 Noua Ias. sententia expugnata.
- 32 Substantialis ordo iudicij.
- 33 Transactio an per noua retractetur.
- 34 Transactionis uirtus.
- 35 Nouè explicata l. sub pretextu.
- 36 Arbitratoris laudatium.
- 37 Probatio ultra assertionem, necessaria.
- 38 Intellectus c. pastoralis.
- 39 Communis opinio defensa.
- 40 Riparij opinio explosa.
- 41 Deierans iterum non iurat.
- 42 Noua sententia.
- 43 Mulieri neganti se cognitam, an stetur.
- 44 Instrumentis nouis duntaxat utendum.
- 45 Dilationes sunt communes.
- 46 Antiqua cum nouis, an iungi possint.
- 47 Noua consideratio.
- 48 Taxatiua natura.
- 49 Videtur uerbi, natura.
- 50 Iudex an cogatur deferre iuramentum.
- 51 Causæ graues, & leues.
- 52 Iuramentum in grauibus quandoq; defertur.
- 53 Plenè, semiplenè, & nihil probare.
- 54 Terminus præfixus instantiæ.
- 55 Fulgos. opinio probata.
- 56 Improbata communis sententia.
- 57 Probationem an iudex reijcere possit.
- 58 Conscientia duplex.
- 59 Nescientia, & ignorantia.
- 60 Scire quis dicatur.
- 61 Medici scientia.
- 62 Dubitatio.
- 63 Suspicio, Opinio, Credulitas.

CAIUS LIB. XXX. AD EDICTUM
prouinc.

- 1 **I**NC patet, † Caiū Cassiū Longinum, ex filia Tuberonis natū, quæ fuit neptis Seruij Sulpirij legis nostræ authorem fuisse. Is, & consul fuit cum Quartino, tēporibus Tiberij, plurimumq; in ciuitate authoritatis habuit, à Nerone tamen in Sardiniam expulsus, à Vespasiano postea reuocatus, diem suum obiit. l. ij. ad fin. ff. de orig. iur.
- 2 † Planè huic Nero, cū infensus esset, crimini obiecit, quod is Cassius inter imagines maiorū, C. Cassij interfectoris Iulij Caesaris, coluisset ita inscriptā: Duci Partitū. Quasi p hoc, semina belli ciuilibis medietaretur. Itaq; senatuscōsulto exilio missus, in Sardiniam deportatus est, vt est apud Cornel. Tacitum libr. v. & xvj. post princip. Sueton. † tamen in vita Neronis, eum luminibus orbatum, inter eos ponit, qui à Nerone mortē sustinerūt. Tranquilli uerba hæc sunt. Nullus posthac adhibet delictus, aut modus interimendi quoscunq; libuit

Nero cur
Caius infensus
fuit.

Caius à Nerone
occisus

Species l. no 4
stræ.

Ratio dubit. 5

buisset, quacunq; de causa. Sed ne de pluribus referam, Saluidieno Orphito obiectum est, quod tabernas tres de domo sua circa forum, ciuitatibus ad stationem locasset Calsio Longino Iurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Calsij percussoris Caesaris imagines retinuisset.

CONTEXTVS L. ADMONENDI.

Admonendi sumus, interdum etiam post iusiurandum exactum, permitti constitutionibus principū, ex integro causam agere: Si quis noua instrumenta se inuenisse dicat, quibus nunc solis vsurus sit. Sed hæc constitutiones videntur tunc locū habere, cum à iudice aliquis absolutus fuerit. Solent enim sapē iudices in dubijs causis, exacto iureiurando, secundum eum iudicare qui iurauerit. Quod si aliàs inter ipsos iureiurando transactum sit negotiū, non conceditur eandē causam retractare.

Species l. no 4
stra.

ADMONENDI) † Species facti ex cōmuni sententia hæc esse potuit. De cem à te ex mutuo petebam, quæ mihi deberi negasti, dataq; mihi ad probandū dilatione, vno for tasse parum probatæ fidei teste mutuū probauī, aut argumentis pluribus, quæ tamen ad condemnationem non sufficiebant: noluit autem iudex, probitati meæ non multum fidens, iusiurandum in supplementū probationis mihi deferre, sed tibi homini forsitan integræ, & inculpatæ vitæ iuramentum in probationis defectum detulit, tandemq; tenihil debere iurasti, atq; ita iudicis sententia absolutus es, neq; prouocauī: cum autem præteritum esset appellandi tempus, instrumentum mutui reperi, quo clarè debitum antea controuersum liquebat, idcirco latam absolutoriam retractare volebam. Quasitum est apud Caiū Calsium Longinum, qui legum peritia ceteris præminuisse dicit an possem. Et respondit me posse ex integro causam agere, si tamen solis instrumentis nouè reperiis uti velim: quod ita interpretandum est, si iuramento necessario, ut effinximus, negotium decisum sit, nam si voluntario, aut iudiciali, eandem causam retractare non conceditur.

Ratio dubit. 5

Dubitationem faciebat, † quia sub specie instrumentorum nouè reperorum, res iudicatas restaurari lex non patitur. l. im-

peratores. ff. de re iudica. l. sub specie. C. illo titu. etiam in criminalibus. l. diuisi fratres. ff. de pœnis. quo casu, si de innocentia damnati ad mortem appareat, principi scribendum est. l. j. §. fin. ff. de quæstionib. Huc pertinet pronuntiatum illud elegans Vlpiani l. non erit. §. dato. hoc titu. Dato, inquit, iureiurādo, nō aliud quæritur quā an iuratum sit, remissa quæstione an debeat, quasi satis probatū sit iureiurādo.

Ratio decidendi.

Decisionis ratio, & quidem potentior, non in deierantis odio fundata est, quem admodum Accursius & alij quidam malè putauerunt, alioqui idem in sententia lata prætextu iuramenti voluntarij, vel iudicialis dicendum esset: † sed quia, ut dicit Roman. & alij creberrimè præsentiente etiam Barto. probant, sententia prætextu iuramenti necessarij lata, ferri dicitur ex probationibus priuilegiatis, hoc est ex proprio partis testimonio, & iuramento, contra regulam quæ dicto alicuius in causa propria credi non vult. l. nullus. ff. de re iudicatis. l. omnibus. C. illo titu. Ideoq; non transit in rem iudicatam, sed quandoq; nouis probationibus superuenientibus retractatur. l. si hi qui adulterij. C. ad legem Iuliam de adulter. Innocent. in c. tua nos. de cohabitatione clericor. & mulierum. † Vnde sententia lata ex aspectu, quia nō fertur ex ordinarijs, & veris probationibus, errore detecto semper retractatur. l. minor xxv. annis adito. ff. de minoribus. c. significantibus. de purgatio. canonica. c. fraternitatis. vbi Butrigar. de frigidis & maleficiatis. † Eadem ratione, sententia lata secundum consilium sapientis, sapientioribus rectius consulentibus reuocatur. Butrigar. in c. proposuisti. de probationi. Roman. consil. ccxxviii. in fine. Quod vltimum tamen Curtio præceptori non placet: cum tunc sapiens ex forma statuti loco iudicis succedat.

Sententia lata ex aspectu

Sententia lata secundum consilium sapientis.

Cōtrariationem communem.

Aduertendum porrò ad hanc communem rationē, cui plurimum obstat, quod ex ea idem in sententia prætextu iuramenti voluntarij, aut iudicialis concludendum videatur, cum & tunc qui iurat sibi iudex, pars, & testis inueniatur. l. fin. C. de fidei commissis. Et si cum Iaso. dicas tunc secus constitutum alia ratione, quod imputandum sit ei, qui sua sponte detulit iuramentum. l. si fideiussor. §. si necessaria. ff. qui satisfidare cogantur. Aliud fortius vrget, nā hac ratione attenda, deberet sententia per instrumenta quacunq; etiam non nouè reperia retractari.

PP Hoc

Attonitus 9
Ias.

Hoc argumēto † consternatus Ias. tam in lectura, quam in repetitione infelissimē obmutuit. Tu dic per instrumenta de nouo reperta, sententiam prætextu iuramenti necessarij latam retractari, quoniam iurauit non sua sponte, sed ex necessitate, & de periurio eius qui ex necessitate iurat, non facillè quæri solet. l. fina. ff. de in litem iurando.

Ratio differē-
rentiæ inter
iuramenta.

Porrò differentiæ ratio inter iuramentum necessarium, & voluntarium, aut iudiciale, ex prædictis satis liquet: iusiurandum nanq̃ voluntarium, & iudiciale consensum habent partis, at iusiurandum necessarium non consentiente, sed inuita parte defert à iudice inopia probationis: proinde hoc facillius, illud difficilior retractatur. † Neq̃ dixeris factum iudicis censeris factum partis. l. si ob causam. C. de euict. nam hoc verum, quando pars absens est, non etiam si præsens: præterea cum absens est, non videtur verè facere pars, quod facit iudex, sed quadam legis fictione.

Factum iudicis factū partis.

Obligatio-
nes ex male-
ficio.

A diuuantur hæc ex eo quod Bart. & alij scriptum reliquerunt in l. si tibi decem milia. §. quædam. ff. de pact. qui curiosè inuestigantes cur actiones ex maleficio descendentes veluti furti, & iniuriarum, ipso iure simplici pacto tollantur: eam esse tandem rationem dicunt, quoniam consensu carent, at reliquæ quia mutuo partium consensu adnituntur, non tam facillè tolli possunt.

Intellectus
Christoph.
Castellionei.

His breuiter enucleatum habes cōmunem sensum, † qui tamen non placuit Christoph. Castellio. longè aliter existimāti, hoc loco scilicet Caium non eam, quam doctores putant differentiam constituere, nihilq̃ diuinatius dici posse, quam quod illi censent in si. huius legis sententiam latā super iuramento voluntario, vel iudiciali: cum de sententia ne verbum quidem vnū in textu. Existimat itaq̃ Iurisconsultū hoc loco velle, vt si post iuramentū, quodcūq̃ illud sit, siue necessarium, siue voluntariū, siue iudiciale, sequatur sententia, instrumentis nouè repertis, sententiā retractet. Quòd si inter ipsas partes iureiurādo transactum sit negotium, neq̃ sequuta sit iudicis sententia, eandem causam non concedi retractare. Congruunt autem hic sensus verbis, nam initio legis sententiam sequutam iusiurandum, vel ex verbis illis: Cum à iudice. & ex vers. Solent. satis liquet. At in fine, nullam fuisse latam sententiam ex eo constat, cum dicit inter partes transactum negotium: non ergo admixta erat persona

iudicis. Præterea cum de sententia verbū nullum, sententiæq̃ facti sit, & facta non præsumantur nisi probentur. l. in bello. §. factæ. ff. de capti. non, nisi impudentissimè diuinare velimus, sententiam in fine huius l. possumus subaudire.

Docet autem idem Christoph. differentiæ rationē. Ideo, inquit, sententiā lata prætextu cuiuscūq̃ iuramenti, per instrumenta nouè reperta retractatur, quia tunc sententia super probatione falsa fundata est: constat autem sententiam latam per falsas probationes quodcūq̃ reuocari. l. j. ij. & ij. C. si ex fals. instrument. Et hæc sunt, subdit ille, constitutiones principum, quarum meminit hic Caius, quasq̃, inquit ille, nos non habere Accurs. & alij falsò tradiderunt. At cum post iuramentum nulla fertur sententia, secus: propterea dicimus quòd dato iureiurando nihil aliud quærat quam an iuratum sit. l. non erit. §. dato. hoc titulo.

Hic est intellectus Castellionei, quem omnes vno ore improbant: nam quòd de iuramento duntaxat necessario principū legis nostræ loquatur, euidenter probari dicunt ex verbo exacto, † cum exigere sit ab inuito extorquere. l. fideicommissa. §. si rem. ff. de leg. ij. & solum iusiurandum necessarium inuita parte exigatur. Quæ ratio, vt mea fert sententia leuis est: nam strictam hanc verbi exigere significationem, in multis iuris partibus non attendi manifestissimum est. Accurs. in l. j. in fin. C. de Carbo. edic. Sed & in hac potissimum materia. l. quoties. §. fina. ff. de noxalib. actio. vbi Iurisconsultus actorem dicit à reo exegisse iusiurandum, quod reus poterat recusare.

Huic præterea sensui Doctores opponunt rationem, cui responderi posse negant. Cum enim colligent fortius duo vincula quam vnum, authen. itaq̃. C. communia de successione. difficilior deberet posse retractari iuramentum quod pro se sententiam habet, quam solum iuramentum. Cogitabā † tamen si defendendo Christoph. retundi posset hæc ratio in hunc modum. Ex quo post iuramentū disceditur ad sententiam, iam negotium non iureiurando, sed re iudicata decisum intelligit, quæ hoc propriū habet, vt lata ex probationibus falsis retractetur. d. l. ij. C. si ex fals. instrument. Fuit autem ea l. ij. in causa, vt Castellioneus à Iasone, & posterioribus rideretur, dum eam esse de constitutionibus, quarum meminit hic Caius dicebat: cū d. l. ij. multo

Ratio differē-
rentiæ secun-
dum Castella-
lionem.

Exigere uer-
bum.

Contra com-
munem.

Noua cōsid.
pro Christo-
pho.

Defensus ad
huc Christo-
pho.

Is. intellec.
ad l. nostrā.

Ratio noui
sensus.

multo post tēpore scripta fuerit quā hęc à Caio promulgata. Sed nec alia ratione, inquit, potest hic tex. intelligi de constitutionibus illis, quas Christoph. comminiscitur: cū ea non desiderent instrumenta nouè reperta esse, & hęc lex ex veterum constitutione illud maximè exigat.

Defensus ad huc Christopho.

Verū arma adhuc pro Christoph. sumentes, nec hoc nos mouet: cū enim Caius de constitutionibus principum loquitur, Imp. cōstitutiones proculdubio intel-
 14 ligit. l. j. ff. de constit. princip. † Neq; cū vulgo existimandum est Digestorum libros Iustiniano Codice antiquiores, cū hęc omnia à Triboniano Iustiniani iussu collecta sunt, & in eum qui extat ordinem redacta. l. ij. vers. postea verò. C. de veteri iure enuclean. quare potuit constitutionū Codicis hic meminisse Tribonianus, cui si quid visum est in iurisconsultorū legibus vel imperfectum, vel minus idoneum addendi fuit atq; diminuendi potestas. d. l. ij. §. tanta. Deniq; vt omnia tollamus, iuriscōsultorum quoq; constitutionibus, sententiam latam ex falsis probationibus retractari traditum est. l. diuus. ff. de re iudic. l. qui agnitis. ff. de exception. Et ita vtcunq; defendi potest Castellionei sensus aduersus communem.

15 Ratio intellec. ad l. nostrā.

Caterū † ego neutrum probauerim, sed nouo sensu, dicerem intelligendum cū communi principium de iuramento duntaxat necessario loqui, quod iudex propriè dicitur exigere, non etiam iudiciale, aut voluntarium, quod pars parti defert: Vltima verò verba cōtra cōmunē de voluntario origine, sed necessario ex cōuentione: quia puta inter partes conuentum erat vt iuramento rei negotium decideretur, quo modo in anteludijs hanc speciem iuramenti præter alios explicuimus. Ergo si quis, inquit Caius, post iusiurandum exactum noua instrumenta inuenisse se dicat, quibus iurātem deierasse detegitur, retractabitur sententia. Neq; vulgari illa doctorum ratione moueor, quòd ex probatiōibus privilegiatis lata sit, sed quia dolus obtinentis sententiā, hoc est falsum iurantis interuenit, quo casu ne dolus doloso patrocinetur, veteribus etiam legibus, instrumentis nouè repertis constat querelam rei admitte-
 16 dam, atq; ita negotium ex integro agendum. l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudic. Accurf. & ceteri in l. imperatores. ff. de re iudic. Innoc. pulchrè in c. grauis. extra, de deposit. † Nam & qui dolosè obtinuit, stellationatus crimine propter suam callidi-

Ratio noui sensus.

tatem plectitur. l. si fideiussor. §. in omnibus. ff. mandat. quod ijs obijci potest, qui dolo quid fecerunt. l. ij. ff. de crimine stellationatus.

Nec tumultuetur quispiam quòd doli præsumptio excludenda sit. l. quoties. §. qui dolo. ff. de proba. l. merito. ff. pro soc. nam cū iusiurandum nō nisi in facto proprio deferatur. l. Marcellus. §. fin. ff. rer. amota. nō potest informatus de facto proprio, falsum sine dolo iurare.

Quòd si aliàs inter ipsos (dicit Caius) iuriurando transactum sit negotiū, vt quia intellige conuentū est vt iuramēto vnus, rei puta decideretur, isq; iurauerit, non retractabitur, ppter ea, vt opinor, quòd tūc qui detulit dolum pati non dicatur: volenti quippe dolus non infertur. l. cū donationis. C. de transact. & ita transactum intelligatur. Transactio autem prætextu instrumentorum nouè repertorum, etiam si mala fides, aut dolus præterquam in subtrahendo aut occultando instrumenta interueniat, non rescinditur. l. sub prætextu. quam illic aduersus Fulgos. ita declarant Franc. Aret. & præceptor Cur. C. de transactio. Qua in re non admodum dissentio à Castellioneo, qui nullā in sine textus intercessisse sententiā, & acurè & verè affirmat: præter tamē eū, & contra, aduersusq; communem, de iuramento voluntario origine, necessario tamen ex partium conuentione finalia verba Caij accipienda tam verum arbitror, quā quod verissimum, atq; ita nihil in hac lege decidi de iuriurando iudiciali: quod & apertissimè ex verbis illis: Quod si inter ipsos & c. liquet, que omnes iudiciorum solennitates excludunt.

Intellect. uer si. fina.

17 INTERDVM) Significat † regulā in contrarium. l. seruitutes. §. stillicidiū. ff. de seruit. vrb. l. interdum. ff. de condic. indeb. l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquir. hæred. l. si. ff. vt in posses. leg. & ubiq; Accurf. Regula autem contraria duplex est. Prima: Sententia quæ in rem transit iudicatā, instrumentis nouè repertis non retractat. l. imperatores. ff. de re iud. l. sub specie. C. illo tit. Sed ea obtinet, inquit, nisi ex probationibus privilegiatis lata sit. l. si hi qui adulteri. C. ad leg. Iul. de adulter. Innoc. in c. tua nos. de cohabit. clericor. & mulier. † Nos aliam rationē attulimus, quia cū falsò iuratum est, sententia sequuta dicitur dolo obtinentis, quo casu detecto dolo causa ex integro agi potest. l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iud. Accurf. & reliqui in d. l. imperatores.

Dictio interdum.

Declaratus
s. dato.

Altera regula. Dato iureiurādo, nihil aliud quæritur quàm an iuratum sit. l. non erit. §. dato. l. nam & postea. §. j. hoc tit. Cæterum ea in iuramento à parte, parti delato obtinet, quod cum vtriusq; partis consensu suffultum sit, difficulter dissoluitur. Diuersum in necessario, quod inuita parte defertur, vniusq; duntaxat habet consensum: nō tam facile autem tollitur actus qui duorum adnititur consensu, vt qui vnius. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. ff. de leg. j. iuncta l. j. vbi Accurs. Bartol. & ceteri. C. de pact.

Dispositio
relata si non
appareat.

19 CONSTITUTIONIBVS) Extāt ꝑ hæc constitutiones, vt docet Castellioneus, & nos paulò antè probauimus: Accurs. tamē, & reliqui eas nō extare dicūt. ꝑ Quāobrem hinc probari putant dispositionē, aliam quæ non reperitur referentem, ob id non vitari. Vnde valet exemptionis, aut cuiuscunq; alterius priuilegiū à principe facta confirmatio, tametsi de priuilegio non constet. Glos. in c. si Romanorum. xix. distinc. Et solutio collectæ intra decem dies, indicta à prioribus ciuitatis sub pœna quadrupli, vt in statuto continetur valet, licet statutum illud non reperiat. Bart. & ceteri hic. Et quando in vno instrumento fit mentio alterius instrumenti, non est necesse de primo constare, modò secundū principaliter disponat. l. si donatio. vbi Bal. C. de donat. Et si iudex Titium condemnet ad soluendum quotannis decē saccos frumenti, vt eius maiores soluere consueverunt, si non constat à maioribus factam solutionē, tenetur nihilominus Titius. Bart. in l. eum qui. §. Iulianus. per illum tex. ff. de consti. pecu.

Communis
declaratio.

Porrò hæc, & similia ita Saly. Roma. & posteriores interpretantur, si dispositio ad quam relatio fit, plenè, & integrè referatur ab habente potestatem disponendi de nouo: vt hic Caius qui legis condendæ potestatem habebat legem retulit. Sic in d. §. Iulianus. qui referebat se priore scriptura obligatum, potestatem habebat se obligandi. Sic in d. l. si donatio. Sic in c. abbas sancti Syluani. de verborum significat.

21 Indeç vides, ꝑ cum ijs quæ diximus nihil pugnare auct. si quis in aliquo documento. C. de edend. qua traditum videmus instrumentum de alio mentionem faciens nihil probare, si de relato non constet: nam notarius fabricator instrumenti, non habet alium obligandi potestatem.

Dispositio
integrè refe
renda.

Præterea, vt diximus, est integrè dispositio referenda, alioqui propter incertitu-

dinem non staretur referenti sed vitaretur dispositio. l. si quis fundum. ff. de contrahen. emprione. l. in testamento. ff. de conditionib. & demonstrationib. c. cum dilecta. & c. penulti. de confirmatio. vti. vel in utili. Ideo quod defendimus valere priuilegiorum confirmationem, tametsi priuilegia originaliter non appareant, verum est, sed ita tamen accipiendum, si in confirmatione narrata est prior concessio, secus si simpliciter facta sit confirmatio, non inserto tenore priuilegiū. Speculator in titu. de instrumento. editio. §. nunc autem videndum. Panormit. in c. inter dilectos. colum. vj. de fide instrumen. Et executor Papæ non potest sententiam exequi, cuius tenor in bulla insertus non est, licet eius simpliciter facta sit mentio, nisi instrumentum sententiæ proferatur. Ludouic. Roma. cōfil. cccxxxvj. Et si summus Pontifex mandat delegatis, vt procedant secundum tenorem priorum literarum quæ non apparent, non poterunt procedere. Glos. in c. j. de fide instrumen.

22 EX integro) Suboritur hic scrupulus non paruus, ꝑ an ipso iure, an verò per restitutionem in integrum ad primam actionem actor reuertatur. Guillel. à Cug. celebris doctor Tolosanus, cuius sententiam Ang. Roma. Ias. & Riparius probant, existimauit ipso iure actorē ad actionem primam rediturum: cum præsertim in tex. de restitutione ne verbum quidē vnum. Quare ager actor contra quem lata est sententia actione prima, cui si exceptio rei iudicata opponatur, de instrumentis nouè repertis, et ita de dolo iure replicabit. l. cum à te. ff. de dolo. Quòd si necessaria esset restitutio in integrum, nihil specialitatis hæc lex contineret, quando quidē certum sit, quācunq; sententiam ob instrumenta nouè reperta restitutionis in integrum beneficio retractari. Inno. in c. vltra tertiam. de testi. Bart. in l. j. C. de senten. aduers. fisc. lat. retract. ex generali clausula si qua mihi iusta causa videbitur. l. j. §. fin. ff. ex quibus causis maior. Vnde & lata sententia prætextu iuramenti voluntarij, vel iudicialis, (qui casus est vltimus legis nostræ secundum communem sensum) instrumentis nouè repertis in integr. restitutionis beneficio retractaretur: & ita, si non ipso iure ad actionem in primo casu liceret redire, nulla prorsus esset inter primum, & extremum Caij responsum differentia, quod dicere perquam est absurdum.

Et hæc sententia apud nos vera est, neq;

Restitutio in
integ. hic an
sit necessaria

Iuramentum
non est legi-
tima proba-
tio.

Angel. opi-
nio impro-
bata.

Opi. Guiliel.
contra com-
munē defen-
sa.

Intellect. l.
Diuis.

Opi. Guliel.
contra com-
munē defen-
sa.

neq; si nostro nouo sensui hāreamus, ha-
bet dubitationem: siquidem literam hanc
interpretemur loqui, cum dolo falsum iu-
rantis, obtenta est sentētia, quo casu apud
omnes est in confesso ex integro causam
ipso iure agendam. Saly. & Castrenf. hic,
siue pro reo lata sit. d. l. cum à te. siue pro
actore, qui si in dolo fuerit, aduersus eum
agentem ex sententia, reus excipiet latam
esse eius dolo. c. cum venerabilis. de exce.
Nā cum reus qui dolo actoris succubuit,
aduersus actorem actionem habeat. l. qui
nomine. ff. de fals. Accurf. in l. querela. C.
illo tit. multo magis exceptionem. l. inuitū.
§. cui damus. ff. de reg. iur.

Intellect. l. 23
Diuus.

Sola ¶ l. Diuus. ff. de re iud. nobis nego-
tium facit: qua adducti Butri. Castr. Alex.
& ceteri communiter tradiderunt, restitu-
tionem in integrum necessariam: nam illic
vt sententia prætextu falsorum testium, pe-
cunia corruptorum lata retractaretur, re-
stitutione opus fuit, augetur difficultas:
quoniam sicut Caius hic dicit ex integro
causam agendam, si post exactum iusiurā-
dum actor noua instrumenta se inuenisse
dicat, ita Imperator in l. ij. C. si ex fal. instr.
dicit eos, qui se testibus, aut instrumentis
falsis victos esse probare possunt, si de
crimine docuerint ex integro de causa au-
diendos. Quo tamen casu Calistratus in
d. l. diuus. in integrum restitutionem de-
siderat.

Ego verò respōdeo latam in d. l. diuus.
& d. l. ij. sententiam, ex probationibus pro-
prijs, legitimis & perfectis, vtpote testi-
bus, aut instrumētis. Hic verò sine proba-
tionibus, aut cum probationibus impro-
prijs, nempè cum iuramento quod nō est
legitima probatio Accurf. in l. cū de indebi-
to. ff. de probatio. & in §. quadrupli de a-
ctio. in instit. ideoq; facilius retractatur, vt
pulchrè tradit Soci. in c. fi. de iureiur. &
habet rationem vulgarem expeditam, fa-
cilius quippè ius speciale tollitur, quàm
ius commune l. eius militis. §. si militia mis-
sus. ff. de testamen. milit. Planè in fine le-
gis nostræ, tametsi ex iuramento lata fue-
rit sententia, quia tamen iusiurandum il-
lud de voluntate vtriusq; partis processer-
at, restitutione in integrū opus est. Diffi-
cilius nanq; retractantur quæ mutuo par-
tium consensu constāt. l. si ita scriptum. §.
si sub conditione. ff. de legat. ij. l. j. C. de pa-
ctis. Qua ratione Angel. hic mirabiliter
defendit, quòd si necessarium iusiurandū
partis voluntate delatum esset, non retra-
ctaretur sentētia, nisi prius restitutione im-

Iuramentum
non est legi-
tima proba-
tio.

Angel. opi-
nio impro-
bata.

petrata. Quod Rom. & Ias. neq; iniuria re-
prehendunt: quandoquidem aduersarius
huic iuramento consentiat ex necessitate,
iudice etiam ex necessitate deferente. Te-
netur quippe iudex inopia probationum,
modò circumstantiæ requisitæ interueniāt,
huiusmodi iusiurandum deferre. l. in bo-
næ fidei. C. de reb. cred. Cum igitur nō sua
sponte, sed inuitus consentiat aduersarius,
non dicitur de eiusdem voluntate iuramē-
tum processisse. l. rem legatam. ff. de adi-
mend. legat.

Ergo vt ad rem redeam, cum negotium
iureiurando necessario falso decisum est,
ipso iure licet redire ad primam actionem
instrumentis nouè repertis, contra cōmunem
doctorum sententiam: quòd si volū-
tario, aut iudiciali, restitutione sit opus.

24 Caterum tractemus ¶ quo casu restitu-
tio in integrum necessaria est, intra quod
tempus peti debeat. Hac in re quoq; inter-
pretes variarunt, tandem tamen Castren-
sententia obtinuit, vt intra quadriennium.
l. fi. C. de tempo. in integr. restitutio. petē.
quam ipse probo post Accurf. in d. l. di-
uus. & glos. in c. licet causam. de probat.
Datur enim huiusmodi restitutio, ex clau-
sula illa generali, si qua mihi iusta causa vi-
debitur. l. j. §. fina. ff. ex quib. caus. maior.
quam generaliter traditam in specie hic
Caius confirmat: non vt propterea altera-
re naturam restitutionis velit. Quo insignis
illa Castellion. & Fulgo. ratio tollitur, qui
expendebāt restitutionem huiusmodi con-
cedi principum constitutionibus, quæ cū
perpetuæ sint, vtpote pars iuris ciuilis, re-
stitutionis quoq; beneficium perpetuum
docebant. §. j. de perpet. & temp. act. Sed
vt attingi permittunt constitutiones confir-
mando edictum prætoris scriptum in d. l.
j. §. fin. quod cum in genere loquatur, ad
speciem hic deducitur: cuius tamen natura
25 non ideo alteratur ¶ exemplo beneficij ab-
stinendi, quod filio à prætore primum con-
cessum est. l. nam nec emancipatus. ff. de le-
gat. j. §. sed ijs permittit. de hæred. quali. &
differen. constitutionibus deinde principa-
libus approbatum, & confirmatum. l. j. C.
si min. vt ab hæred. se absti. Nec propter
ea abstinens filius desinet hæres esse nomi-
ne, tanquam legis ciuilis beneficio absti-
neat, cum ius ciuile prætorium referens, il-
lud in suo statu approbet, ac confirmet,
non item nouam naturam tribuat. Bal. &
alij in l. qui se patris. C. vnde lib.

Restitutio in-
tra quod tē-
pus petenda.

Ratio Ful-
gos. sublata.

Abstinēdi be-
neficium.

Sed nos ad textum reuertamur, qui cū
dicit sententiam ob causam iurisiurandi

latam rescindi, dubitationem habet, cum ad eiusdem prolationem iudex duplici ratione impulsus sit, tum quod actor non probauerit, tum quod a reo iuratum sit.

Sententia ex causa uera sustinetur.

²⁶ Quoties tamen duplex causa mouet iudicem, & si una falsa est, ex altera tamen sustinetur sententia. c. per tuas. vbi Panorm. qui fil. sint legit. c. cum I. & A. de re iudic. Innoc. in c. in praesentia. de renuntiat. Licet igitur falso reus iurauerit, cum tamen verum sit actorem non probasse, defendi debet ex ea causa sententia. Sed dic breuiter eius tantum causae rationem habendam, quam iudex sensit. l. si ex testamento. ff. de excep. rei iudic. At in lege nostra ad reum absoluendum impulsus est iudex iuramento duntaxat, quod cum falsum sit, atque ideo sine effectu. l. Paulus respond. ff. de verb. signif. facit ut rescindatur sententia, ex integro agi possit: neque idem esset si ideo fuisset reus absolutus quia actor nihil probasset, non enim superuenientibus nouis probationibus, posset actor iterum agere. Accurf. & alij in l. Iulianus. ff. de condict. indeb. Alex. hic, qui de seipso potius queri debet quod non probauerit. l. argentarius. §. cum autem. ff. de eden. eosque qui contrarium docent, Castrenf. in d. l. Iulianus. col. iij. ignorantes appellat.

Vno porro casu, debitore absoluto quia actor nihil probauit audietur actor, si probare velit reum sibi debitorem, cum scilicet post absolutoria reus soluit, quia enim verus debitor fuit non repetit, nam licet absolutus sit, natura tamen debitor permanet. d. l. Iulianus. Vnde si se indebitum soluisse debitor contendat, admittetur actor ad probandum, sibi debitum fuisse. vt Accurf. egregie in ea. l. Iulianus. docuit.

²⁷ NOVA instrumenta) tamen Instrumentorum verbo cum ea omnia accipienda sint, quibus causa instrui potest, ideoque testes veniant. l. j. ff. de fide instr. l. notionem. §. si. ff. de verb. signif. Et in exercendis litibus, eandem vim obtineant fides instrumentorum, & depositiones testium. l. in exercendis. C. de fide instr. quemadmodum instrumentis noue reperitis, ita testibus in terminis legis nostrae retractari poterit sententia, cum ea qua viva voce iurato praesertim dicuntur, digniora fide quam scriptura ipsa aestimetur. §. si vero tale. de instrumen. caut. & fide. col. vj. & absurdum videtur, plus fidei membranae, quam testibus, vivaque voci adhibere. Innocen. in c. cum P. tabellio. de fide instrumen. Quod sine distinctione Alberic. & Curt. senior

An lex nostra in testibus noue reperitis procedat.

verum putant. Bart. vero in vltima quaestione, quem alij sequuntur distinguunt, vt si in prima causa fuerint publicata dicta testium, non possint de nouo produci, cum post didiscita testificata, testium productio non procedat. §. quia vero. de testib. col. vij. authent. at qui semel. C. de probatio. Quod si in prima causa testes examinati non essent, qua ratione nouis instrumentis instauratur sententia, nouis quoque testibus poterit. d. l. in exercendis. nisi effemus in casu quo lex contrariam probationem per scripturam tantum, non etiam per testes recipit: vt in l. iij. C. si minor se maior dixer. & in l. generaliter. C. de non numerata pecunia.

²⁸ Ego tamen primam opinionem verior rem puto, cum in terminis l. nostrae noua instantia, nouoque processu sit opus: vt Angel. & reliqui docent, satisque verba illa: Ex integro causam agere. declarant. Opr. text. in l. si vt proponis. C. quomo. & qua. iudex. & ratio, quia prima instantia finita fuit, & terminata sententia iudicis, qui bene, vel male iudicando functus est officio suo. l. iudex posteaquam. ff. de re iudica.

²⁹ tamen Publicatis autem attestacionibus, possunt in alia instantia produci testes super eisdem vel directo contrarijs articulis. l. si. C. de testib. Vnde licet in foro ecclesiae, publicatis in causa principali testibus, super eisdem, aut contrarijs articulis testes non recipiantur, in causa appellationis. c. fraternitatis. de testibus. clement. fin. eod. titu. In foro tamen seculari cum causa appellationis sit diuersa respectu instantiae a causa principali. l. ita demum. l. inuitus. C. de procurat. secus est, vt pleniore veritatis lumine subueniatur. l. per hanc. vbi Bart. opinione refutata, Petr. Cyn. Bald. Ange. & reliqui hoc docent. C. de tempo. appel. l. eos. §. j. C. de appellatio. quod & seruari in iudicijs secularibus dicit Accurf. in d. authent. at qui semel. & glo. in d. c. fraternitatis. tamen Neque enim tam subornationis timore mouentur legistae, vt post aperturam, testium productionem non admittant, quam identitate instantiae. d. l. si. apud quos. ideo timor ille subornationis non est praesumptio perpetua & necessaria, sed fallibilis & imaginaria. Et quoniam, vt docet experientia, testes solennes non possunt subornari. Bal. in d. l. per hanc. quo tamen loco opinionem Canonistarum egregie defendit iure etiam ciuili veram esse.

Sed iam satis huic quaestioni datum est: nos ad regulam textus redeamus, qua traditum

Opinio contra comune probata.

Publicatis attestacionibus testes quae produciuntur.

Noua opinio Iaso.

Refutata Iaso. sententia.

Quid si instrumenta noue sint conseruata.

Contra Bar.

Sententia ualida in uim praesentis.

Quid, si in-
strumenta no-
uè sint cōfē-
ta.

ditum est sententiam prætextu iuramenti
necessarij latam, per instrumenta nouè re-
perta retractari, declararemꝰ eam cum
Accurs. vt nō procedat in instrumentis no-
uè cōfectis, & fabricatis vtriusqꝰ partis cō-
sensu. Qui casus dubitationē non habet,
cū tunc non interdū, sed omni casu retra-
ctetur sententiā, à qua partiū mutuo consen-
su semp recedi potest. l. minor xxv. annis
cui fideicō. ff. de mino. l. iij. §. si ex conuē-
tione. ff. de re iud. Et ita Accurs. verba cū
cōmuni interpretamur, non autē quēad-
modū Barto. falsò dicebat: vt sicuti contra
sententiā quæ in rem iudicatā trāsijt, lata se-
cunda etiā de partiū consensu viribus nō
subsistit. l. j. C. quād. prouoc. nō est neces.
Accurs. in l. si diuersa. C. de transactio. ita
neque mutuo partiū consensu, post sentē-
tiā confici instrumenta quibus ab ea rece-
datur possunt.

Contra Bar.

Quāquā enī non valeat sententiā cō-
tra sententiā etiam de partium consensu in
vim sententiæ, renūtiari tamen potest à par-
tibus iuri quæsito ex sententiā. Accurs. in l.
duobus. ff. de excep. rei iud. qui actus ta-
meti in vim sententiæ nō valeat, neque in
vim trāsactionis, quia non super re dubia.
l. si causa cognita. C. de transactio. in vim
tamē conuētionis, & simplicis renūtiatio-
nis valebit. Accurs. in l. ij. C. com. vtriusqꝰ
iud. cū sententiā, & quæcūqꝰ pro se introdu-
cta sunt liceat vnicuiqꝰ cōtemnere. l. si iu-
dex. ff. de mino. l. pen. cū vulg. C. de pact.

Sententia ua-
let in vim pa-
cti.

Noua opi-
nio Iaso.

31 Planè t̄ attentat hic Ias. in repetit. nouā
opinionem in casu huius tex. quando lata
esset sententiā prætextu iuramenti necessarij
falsi, cōmuni partiū consensu agi posse, nō
modo vt ab illa simplici cōuentione rece-
datur, verū etiam, vt feratur secūda senten-
tia contraria primæ, quæ in vim sententiæ
valeat, atque ita limitanda sit l. j. C. quād.
prouoca. non est necess. Mouetur autem,
quia prima sententiā falso dūtaxat iuramē-
to subnixa est, & sic ex probationibus pri-
uilegiatis lata, quare non debet esse tanto
impedimēto sententiæ, quanto si ex verbis
& ordinarijs lata fuisset. l. eius militis. §. si
militia missus. ff. de test. milit.

Refutata Ias-
so. sententia.

Sed hæc opinio, ne relatu quidem digna
est. Ratio enim quare cōsensu partiū ferri
secunda sententiā nequit contraria primæ,
quæ in vim sententiæ valeat, tametsi docto-
res nō ponāt meo iudicio duplex est. Pri-
ma quia sententiæ prolatio, eius vigor, &
virtus iuris publici est & ex iurisdictione
dependet, quæ non potest dari, vel auferri
pactis priuatorū: à quibus ideo quod con-

stitutū est rei iudicatæ autoritatē non ha-
bet. l. iij. C. de iurisdic. omniū. iud. Altera,
32 t̄ quia posterior sententiā lata reperit sine
libello, litis cōtestatione, alio ve ordine iu-
diciorū substāiali, quare rei iudicatæ au-
thoritatē nō obtinebit. l. prolatam. C. de
senten. Nec quicquā operatur partiū con-
sensus, cum solitus ordo iudiciorū remitti
nō possit. Gloss. in. c. de causis. de offi. de-
leg. vtraqꝰ autem ratio etiā in sententiā, quæ
aduersus iudicatū prætextu iuramenti falsi
lata reperitur militat, quare de hac noua
opinione Iasonis silendum deinceps.

33 Nunc tractemus t̄ quid in trāsactione:
& in ea Accurs. Bar. & alij cōmuniter do-
cent secus esse, quoniā instrumentorū no-
uorum specie non retractatur. l. sub præ-
textu. j. C. de transact. etiā si ea quis graui-
ter læderetur. l. Lucius. §. si. ff. ad Trebell.

Transactio
an instrumē-
tis nouè re-
pertis retra-
ctetur.

34 t̄ quādoquidē transactioe instrumenta,
vt & quæcūqꝰ aliæ partiū probationes ex-
tinguātur. c. j. de trāsactio. & finis liti im-
ponatur. l. fratris. C. de trāsact. vnde exce-
ptio litis finitæ dicatur, litis ingressum im-
pediens. c. j. de lit. contest. in vj. lite autem
finita probationes non admittuntur.

Differētiæ ratio hæc est, quoniā in trās-
actione vtriusqꝰ partis consensus interce-
dit, quare nō tam facilē restauratur: quod
in iuramēto voluntario, & iudiciali ex cō-
muni sensu in fi. l. nostræ dicitur. Inde qꝰ di-
cunt quidā arbitramētū instrumentis no-
uè repertis nō retractari, cū sit quædā trās-
actio. auth. si verò cōtigerit. C. de iud. At
iuramētū necessariū inuita parte præstat,
ideoqꝰ facilius sequuta sententiā rescindit.

Ratio diffē-
rentiæ.

Ego verò, cū Alex. Ias. & Curtio præ-
ceptore nihil inter sententiā, & transactio-
nem cōstituo discriminis: nā quemadmo-
dum sententiā instrumentorū nouorū præ-
textu non retractatur. l. Imperatores. ff. de
re iud. ita nec trāsactio. d. l. sub prætextu.
Et quēadmodum lata ex iuramento neces-
sario falso sententiā instrumentis nouè re-
pertis retractatur, hæc l. ita transactio præ-
textu iuramenti necessarij falsi inita. Accur-
in l. si ex falsis. C. de transactio.

Contra com-
mune.

Quòd si obiecerit quispiam mutuum
illum partium consensum, qui ne violari
possit trāsactio efficere debet, vt & in iu-
ramento volūtario, & iudiciali ex fi. huius
l. Doctores tradunt, respondetur quòd
cū transactio ex iuramento necessario
quod inuita parte delatū est pendeat, non
proprie dicit, sed inspecta dūtaxat super-
ficie verborum ex simultaneo partium cō-
sensu processisse. t̄ Satisqꝰ hæc opinio ex

Noua cōsid.

d. l. sub prætenu. quā præter alios ad hoc expendimus suaderi potest: vbi transactio sub specie instrumenti nouè reperti retractatur, si dolus partis in subtrahendo, aut occultando instrumēta intercesserit. Neq; enim tunc pars sua sponte, sed nolens, & inuita transgisse videtur, vt pura cum videret suam instrumētis intentionē minimè probari: quod sanè lex non ita execraretur, nisi factio partis contigisset.

36 Quantū autem † ad arbitratoris laudatiū pertinet, credimus illud nouè repertis instrumentis rescindi: aliudq; obseruandum quā in vera transactione, quæ non subiaceret reductioni ad arbitriū boni viri. l. Lucius. §. si. ff. ad Trebel. sicut arbitriū. l. societatem. §. arbitratorum. ff. pro soc. l. si libertus ita iurauerit. ff. de oper. libert. itaq; si petierit pars, vt ad boni viri arbitratum redigatur arbitrium, sicut in causa appellationis. l. eos. C. de appellatio. in hac causa reductionis, instrumēta nouè reperta produci poterunt. Bald. & alij in d. l. sub prætenu. Quo loco amplius putauit Castrēs. permissum esse instrumentis non nouè repertis vti: vt sicut in causa appellationis, non probatum probetur. l. per hanc. C. de tempo. appellat. quòd si non esset petita reductio, petēdiq; tempus transactum foret, vel etiā petita fuisset, sed boni viri iudicio arbitrium confirmatum, non posset amplius subverti. l. ne in arbitris in fi. C. de arbitr. vt tandem sit aliquis litium finis. Et quoniam inuolabile est, quod iudex tanquā bonus vir æstimat, & arbitrat: ideoq; nec ab huiusmodi sententia appellat. Bar. in l. j. in fi. ff. de legat. ij.

SE inuenisse dicat) Et probet. Ita Castrēs. & alij subaudiunt: † neq; enim satis esset, dicere se noua instrumenta inuenisse, nisi probaret. Accurs. in l. j. ff. si quadrup. pauper. fecisse dicat. & in l. j. ff. de dol. Quod verissimū est, quicquid in aduersum Ripar. nugetur: hoc enim sententiā, eiusdemq; executionem, atq; ita litis decisionem respicit: quare vltra assertionem, probatio necessaria est. l. quæ omnia. §. si. ff. de procurato. quāquā in ijs quæ solam litis ordinationem, modumq; procedendi spectat, sola assertio sufficiat. Barto. in extrauag. ad reprimend. in verbo assertatur. Neq; dicit pars grauata hoc onere probandi, quoniam instrumenta an nouè reperta sint, statim proprio iuramento eius qui producit, vt Bart. & alij hic concludunt. per c. pastoralis. de exceptio. Et quia quæ in animo consistunt, pendentq; à cōscientia nostra, pro-

batur proprio iuramento. Accurs. in §. sed ista. de actio. Gloss. in c. significasti. de homicid. modò re ipsa iuret, neq; enim satis esset si se iurare paratum diceret. Gloss. in c. vt circa. de electio. in vj. Simile est de eo qui instrumētū productum, cuiusq; fides probata est falsum docere posse iureiurando cōtendit: tenet nāq; aduersarius illud iterū producere, nisi proprio iuramento, (cui in hoc statim) affirmet se perdidisse, l. si. C. de fid. instrumēt. Sic qui ab electione, seu postulatione prouocauit, in instrumento appellationis vitia quæ opponit, tā cōtra formam electionis, quā electi personam exprimere debet: neque potest ex non expressis appellationē iustificare, nisi ea nouè ad eius noticiam peruenisse proprio iuramento confirmet. d. c. vt circa. sic & qui electioni de aliquo factæ semel consensit, electionem impugnare non potest, nisi ex causa quæ nouiter eius animum informauerit, quam se ignorasse faciat fidem proprio iuramento. capit. nulli. de electio. in vj.

Caterum non desunt, qui in terminis legis nostræ putent non dari iuramento eius, qui dicit instrumēta nouè reperta, cū agatur de graui præiudicio: vt puta de retractione sententiæ, † & ita tollunt ca. pastoralis. quod quidē loquitur de ijs que modici sunt præiudicij. Præterea inquit, hoc ex solo animo nō pendet, cū probare possit, & debeat se in prima causa facultatem producendorū instrumētorum non habuisse. Bart. in l. j. C. de sentent. aduers. fisc. lat. retract. Et hæc opinio tandē probabilius visa est Maria. Soci. in c. si. de iureiur. qui ita distinguebat: aut disputatur an instrumēta sint nouè reperta, & hoc tum propter grauitatem præiudicij, tum quòd à solo nō pendeat animo, aliter quā proprio iuramento probandum est. Aut dicit aduersarius nouè producentē habuisse noticiam dictorum instrumentorum in prima instantia, malitiāq; distulisse, & tunc staretur proprio iuramento, cū hoc à solo animo iurantis pendeat.

39 Ego verò † propter præsumptionem quam iurans in specie textus nostri pro se habet, à communi recedendum non puto: quis enim tam vecors, & incircumspectus est qui cum possit obtinere, contra se ferri sententiā patiat? Et neminem reperiri puto. l. cū de indebito. ff. de probatio. c. super hoc. de renūtiat. Quòd autem pertinet ad c. pastoralis. satis cōstat illud locū habere etiā cū de graui tractatur præiudicio

Ab electio-
ne appellas.

Periuri iura-
mento nō sta-
tur.

Riparij opi-
nio quedam
explosa.

Opinio con-
tra commu-
nem.

Periuri fides
suspecta.

Maria. Soci.
distinctio.

Opinio com-
munis defen-
sa.

No. opinio. 42

Transactio
non subiaceret
reductioni si
cut arbitriū.

Castrens. e-
gregia decla-
ratio.

Assertioni si
ne probatio
ne quādo ste-
tur.

Probantur iu-
ramēto que
in animo cō-
sistunt

iudicio: vt puta in peremptorijs exceptio-
nibus, quas ad notitiam partis noue per-
uenisse eius statur iuramento. Spec. in tit.
de exceptio. §. dicto. col. iij. Ioann. Imol.
in c. cum M. col. viij. de const. Itaq; cōclu-
dimus an instrumenta noue reperta sint,
credi proprio partis iuramento.

Verūenimvero nō est perpetua hęc tra-
ditio, nā in primis eius qui semel falsum iu-
raste cōuictus fuisset iureiurādo non sta-
retur, quōd qui semel deierauerit neq; in
sua, neq; in alterius causa iurator esse pos-
sit. c. paruuli. xxij. q. v. Solus Ripar. con-
tra putat, motus quōd qui iurauit, periur⁹
quoq; fuerit: quare par delictum mutua
compensatione dissoluendum est. l. viro.
ff. solut. matr. Et quoniam nihil dolosus
doloso. l. in arenam. C. de inoffi. testamēt.

Periuri iura-
mento nō sta-
tur.

Riparij opi-
nio quedam
explosa.

Periuri fides
suspecta.

Ego tamen assentior cōmuni, pericu-
losūq; esse ad iurandū eum admitti, qui
semel deierauit. l. si cui. §. hisdem. ff. de ac-
cusatio. neq; vt perpulchrē Cicer. pro Ra-
birio Posth. inquit, vbi quis semel peiera-
uerit, ei credi postea etiā si per plures deos
iuret oportet. Huc pertinet illud vulgare:
Semel malus, in eodē genere mali semper
malus præsūmitur. d. §. isdē. Bar. in l. Cas-
sius. ff. de senat. Et potētior ratio, t quia
hominis fides valde suspecta ex periurio
redditur. c. literas. de præsumptio. deferen-
dum autem non est personæ suspectæ iu-
ramentū. c. clericus de cohabitatio. cleric.
& mulier. Gloss. in clem. j. de testib. Adde
quōd periurus cautionis iuratoriæ benefi-
cium perdit. Bald. in auth. & qui iurat. C.
de bo. auth. iud. possid. Itaq; quoniam ho-
minum malitijs obuiādum est. l. in fundo.
ff. de rei vend. & periurij authores esse nō
debemus. l. j. C. si aduers. veditio. c. si verō.
de iureiur. æquior & verior cōmunis sen-
tentia mihi videtur.

Rursus si bis iurasset (inquit Roma. a-
liq; sequuntur) tertio non iuraret. l. fin. §.
si. ff. de bo. author. iud. possid. Quo textu
illud generaliter traditur. Quoties alicui⁹
statur iuramēto, intelligit nō amplius quā
bis. Roma. in rub. ff. de arbit. col. ix.

No. opinio. 42

Mihi tamē t longē aliter videtur, vt nō
amplius quā semel hoc concedatur, per-
d. l. si. quæ posteaquam iurauit creditor se
non habere quæ dispunxerit, seq; non ca-
lumnie causa iurare, sit ei semel nec ampli⁹
potestas recognoscendi, & dispungendi:
ex causa bis quidem fit, sed non nisi semel
posteaquam iuratū est. Rectius itaq; Bal.
Angel. & posteriores in l. ij. §. quod dixi-
mus. ff. si quis cautio. per. d. l. si. tradiderit

impedimentū, quo casu proprio iuramēto
probat, nō amplius quā semel probari.

Addimus nos tertium casum, quo non
stabitur eius iuramento, qui dicit se noue
instrumenta inuenisse, cum scilicet aduer-
sarius probaret scientiam præcedentem. l.
43 videamus. §. si. ff. de in lit. iuran. t Nam &
si negat mulier se à viro cognitam, viro cō-
trarium asserente, statur viri iuramento.
c. continebatur. de desponsatio. impub. ca.
si qs acceperit. xxxij. q. j. nisi probet vxor
quod dicit proprio iuramento, & testimo-
nio mulierū, quæ ex aspectu corporis, eam
esse virginē asseuerēt. c. pposuisti de pbat.

Nouus casus
limitatorius.

Neq; dissimile est quod Paul. Castrē. ex
facto respondit: iudex post conclusionem
in causa, admiserat partem ad probādum
per testes, quos pars iurauerat noue reper-
tos, nullamq; eorū antea notitiā habuisse,
constitit deinde ex ipsorū testiū depositio-
ne parti eos fuisse notos, respondit Castrē.
in l. si cum patruo. C. communia vtriusq;
iud. testimoniū eorū inane esse & sine effe-
ctu. Quōd enim statur partis iuramento,
ita est accipiendū, si non ex aduerso cōtra-
rium probetur. Gloss. in c. eos. de tempo.
ord. in vj. Geminia. in c. statutū. §. cū verō.
col. iij. de rescrip. in vj. Proinde licet de dā
no dato statur iuramento spoliati contra
ipsum spoliatorē. l. si quando. C. vnde vi.
& super expensis credatur assertioni iura-
tæ victoris, taxatione præmissa. l. properā-
dum. §. siue autem alterutra. C. de iudicijs.
§. oportet. de iud. coll. vj. si tamē spoliator,
aut pars quæ succubuit contrariū probet,
nō iuramēto, sed contraria probationi stā-
dum erit. Inno. in c. si. quod met. caus.

Elegans Ca-
strens. respō-
sum.

Spoliati iura-
mēto quādo
q; nō statur.

44 QVIBVS SOLIS) Solis t ergo instrumētis
noue repertis vti poterit, in quibus nulla
partis negligentia deprehenditur. Exclu-
dit nāq; hęc taxatiua dictio (solis) produ-
cta iam instrumenta, quibus non tam iura-
menti falsitas, aduersarij q; circunuentio,
quā iudicis iniquitas arguit. l. præfecti.
ff. de mino. Excludit præterea eorum pro-
ductionem, quæ partis negligentia in pri-
ma instantia producta nō sunt, eamq; pro-
bationē admittit, in qua negligens nō fuit,
vt Bartol. cateriq; docent: inferentes per
hūc tex. quōd si actor in prima dilatio-
ne duos testes citari fecerit, qui non compa-
ruerunt, quare data sit ei secunda dilatio,
ea nō ad probādum simpliciter data intel-
ligitur, sed ad eos duos testes dūtaxat pro-
ducendū, quos in prima dilatio-
ne sollicitē & diligenter produci procurauit.

Instrumētis
dūtaxat non
uis utendum.

Traditio
Barto.

Simile est quod dicit Bart. in l. fin. ff. de
fer.

Restitutio in
tantundem.

fer. col. j. de impedimēto primę dilationis, ut si in vno die tātū cōtingat, vnius quoq; diei duntaxat faciunda sit restitutio. l. sed & si per prætorem. §. sed cūm feriā. & §. quoties. ff. quib. ex caus. maio. Adiuuantur hæc, quoniam ei dilatio denegāda est, cui negligentia ascribi potest. l. si quando. C. de dilatio. Quo textu Bart. illic docet, neq; actori ad dandum libellum reo, neq; procuratori actoris ad faciendā fidem de mādato dandam esse dilationē: cūm enim in potestate sua habeat actor quando experiat. l. purē. §. si. ff. de dol. excep. ei imputandū est, qui non satis prospexit quod euenire debuit. l. si quis domum. §. idem quærit. ff. locat. §. q. b. h. n. o. p. o. b. s.

vsus forensis.
quid seruet.

Quod autem pertinet ad primum illud dogma Bar. de duobus testibus, in prima dilatione productis, id cōmuni doctorum calculo probatur, vsu tamen non seruari dicit hic Bal. & nos quoq; cūm in foro verfaremur experti sumus. Habetq; hic vsus forensis rationem: ¶ dilationes etenim cōmunes sunt. l. petēda. C. de temp. in integ. rest. petend. Quare reo in secunda dilatione actori data, quoscūq; testes producere liberum est: cur igitur non licebit actori, cuius beneficio hoc iuris reus habet? cūm firmitus sit ius, quod quis quærit ex sua p. uisione, quā alterius. l. si Augustā. ff. de legat. ij. l. si fili. §. erit. ff. de fideicō. libert. l. j. ff. de offic. Proconf. Admniculantur hæc, nam quo casu post didiscita testificata, attestacionib; publicatis noui testes ab actore produci possunt super eisdem, vel etiā directo contrarijs articulis, hoc quoq; permiffum reo intelligi debet. Gloss. sing. in c. ex tenore de testib.

Contra Iaso.

Necq; cum Iaso. dicas diuersam esse rationem, cūm actor citari faciendo duos testes ad illos se astrinxisse, in alijsq; negligens esse videatur, non in idem in reo, qui cūm ad nullos se restrinxit, laxiores debet habere habenas in secunda dilatione: si quidem actor iniuria negligēs dicatur, qui diligentia vsus duos citari fecit, ad quos cū aliorū scientiā habuisse non præsumatur. l. verius. ff. de probatio. astrinxisse se non intelligitur. Saly. in l. j. in fi. C. de dilatio.

An antiquis
simul cū no-
uis pars uti
possit.

Porro cū hic tex. dicat quibus solis vsurus est, ¶ quæritur nunquid pars noue re-
pertis, & antiquis simul uti possit. Quod Severinus Ripar. & alij pleriq; Moder. putauerunt. Nam & si statutum probatio-
nem per testes non admittat, poterit tamē probari testibus simul cum instrumentis. Bar. in l. certi condictio. §. quoniam. ff. de

reb. cred. Et quanquā in causa appellatio-
nis, super nouis articulis testes tantū reci-
pantur. c. fraternitatis. de testib. non tamē
ob id censetur exclusa testium productio
super articulo partim nouo, partim anti-
quo. Bald. in l. eos. §. si quid autem. C. de
appella. Apertiusq; hæc opinio confirma-
tur. Nam aut quis antiquis probationibus
vult accessoriē uti ad adiuuandā instrumē-
torum noue reperorum probationem, &
hoc fieri posse nemo non dixerit: quando-
quidem, & si gratia pape non nisi scriptu-
ra probari potest. Bal. in l. humanum in fi.
C. de legib. qualitas tamen adiuuans gra-
tiam, ut puta declaratio verborum gratiæ
per testes probatur. ca. auditis. vbi Panor.
de in integ. restit. Gloss. in cap. duobus. de
rescrip. in vj. Aut verò æquē principaliter
stant instrumenta antiqua cū nouis, & tūc
idē, cūm noua instrumenta integrent pro-
bationem antiquorū, quare nouis proba-
tionem perficientibus, virtus probationis
attribuēda est. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur.
l. j. §. omnia. C. de veter. iur. enucl. Quo ca-
su, pars quæ instrumentū illud antiquum
æquē principale in prima instantia nō pro-
duxit, cūm videret solum si produceretur
nequaquā probare, ut quod alteri? instru-
menti admniculo indigeret, in negligentia
esse non videtur. l. Argentarius. §. fin. ff. de
eden. l. non cogendū. §. Sabinus. ff. de pro-
curato. Neq; enim superfluis probationi-
bus partes uti debent. l. hæc stipulatio. §.
diuus. ff. ut legat. nomi. caueat.

Curtius præceptor de hac opinione du-
bitat, propter dictionem taxatiuam (solis)
cuius natura, & proprietates magnopere
huic sententiæ aduersatur: cūm enim dicat
Caius: Quibus solis vsurus sit, de noue re-
pertis, ut nemo nescit intelligens, quæ no-
uē reperta non sunt excludit. l. ij. C. si ad-
uers. rem iud. l. his solis. C. de reuocand.
donatio. Vnde Angel. Perus. hic docet la-
tam prætextu iuramenti necessarij senten-
tiam, ita demum instrumentis noue reper-
tis retractari, quando illa sola noua suffice-
rent ad detegendā falsitatem eius qui iura-
uerat: quoniam si instrumenta noua non
probarent, sed antiquarū probationū indi-
gerent admniculo, locū non haberet text.
noster. Quæ sententiā frequētiore scripto-
rum calculo est recepta.

47 Ego verò ¶ aduersus Curt. præcepto-
rem, priorem opinionē noua ratione quā-
48 doq; defendi: ¶ neq; enim semper dictio
(solus) casus nō expressos excludit. l. j. ff.
de cōdict. fur. l. fin. C. de legib. Sed maxi-
mē,

Gratia Pa-
pe quādo te-
stibus probe-
tur.

Opinio Frā.
Curt. præcep-
toris.

Communis
opinio defen-
sa.

Taxatiua di-
ctio non ex-
cludit conta-
nexa.

De uerbis fi-
ctionem im-
portantibus
quando ueri-
tatem expri-
mant.

Testis depo-
nens per uer-
bum credo.

Causa consi-
lio sapientis
commissa.

Taxatiua di-
ctio non ex-
cludit con-
nexa.

mè, quod est sibi connexum non excludit. Bald. in l. j. C. de bono. posses. contra tab. Vnde tamen si dicat canon solum episcopus honorem dare posse. c. fi. xv. q. vij. nō tamen ob id clerici excluduntur, sine quorum cōsilio non debet episcopus clericos ordinare. c. episcopus. xxiiij. distin. Et si dicat statutū, solus episcopus faciat, non tamen intelligitur capitulū ecclesiæ sibi connexum exclusum. Archidia. in c. ij. de accusat. in vj. instrumenta autē noua in proposito, cum antiquis cōnexitatem habent. Quamobrem verius videtur vt dolus, & iurantis periurium detegatur, quicquid etiam Angel. dixerit coniungendas cum nouis, antiquas probationes.

49 VIDENTVR) Verbum ¶ videtur, cū hoc loco à Iuriconsulto proferatur, veritas est expressiuum. l. j. §. deiecit. ff. de vi & vi armat. l. seruum filij. §. j. ff. de legat. j. Generaliusq; traditum est, verba fictionis in ijs quæ iuris sunt prolata, veritatem exprimere. Bart. in l. si is qui. col. x. ff. de vsu capio. Bald. in c. bonæ. de appellatio. Quā obrem qui de iure interrogatus, ita mihi videtur respondet, sine dubio affirmat. l. si pupilli. §. sed si ego. vbi Angel. ff. de nego. gest. Et sententia iudicis, tamen si certa esse debeat. l. iij. C. de sentent. quæ sine certa quantitatē lata tamen per verbū videtur valet. l. quid tamen. §. si arbiter. ff. de arbitr. Licet præterea hæc verba (p tali haberi) fingant Accurs. in l. mercis appellatione. ff. de verbo. sig. in ijs tamē quæ iuris sunt veritatē exprimūt. Barto. in l. si maritus. §. legis Iulix. ff. ad l. Iul. de adult. Itē tamen si in ijs quæ sunt facti, responsio facta per verbum credo non valeat, vt in teste. l. testium. C. de testib. etiam si pro certo se credere dicat. ca. tertio loco, de præsumptio. Bal. in l. siue possidetis. col. iij. C. de probatio. in ijs tamen quæ sunt iuris facta responsio valet, perindeq; est atq; si rem ita se habere planē affirmaret. l. si quis filio ex hæredato. §. irritū. ff. de iniust. testa. l. planē. §. si eadē. ff. de lega. j. Et vtrobiq; scriptores inferunt, si causa consilio sapientis commissa sit, qui se ita credere de iure respondeat, par est ac si diceret: ita dico, & consulo iuris esse, laudantes ibidem (nedū defendentes) eorum iuris professorum responsum, qui de iure interrogati, & consulti non temerē ita iuris esse asserunt, sed modestius loquētes se credere dicunt. Nā & iudex per verbū (credo) rectē profert sententiam. Accurs. in l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbitr.

De uerbis fi-
ctionem im-
portantibus
quando veri-
tatem expri-
mant.

Testis depo-
nens per uer-
bum credo.

Causa consi-
lio sapientis
commissa.

SOLENT) Nō quicquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati. l. nō quicqd. ff. de iud. l. j. C. quo. & quād. iud. Vnde in causis breuioribus, matrimo- nijs, & sacerdotijs, in quibus iudex sum- matim solet, & debet procedere, si tamen malit ordinem iudicarium seruare, potest. Gloss. in cle. dispēdiosam de iud. & in cle. sapē. de verbo. significat. per. c. consuluit. 50 de offi. dele. 2a. ¶ Hoc textu itaq; videtur iudicē necesse non habere, iusiurandū hu- iusmodi deferre: quod tamen negant omnes, omnino contrariū tradentes, ad hu- ius iuramēti delationem iudicē obstringi, qui si nō opportuno tēpore deferat, ab eo rectē prouocabitur per l. in bonæ fidei. C. de reb. credit. vbi Diocletia. & Maximia. Seuero rescripserunt, causas inopia proba- tionū iureiurādo decidi oportere: ideo & hoc iuramentū in anteludijs, non tā res- pectu partis, & causæ, quā iudicis diximus necessarium.

Iudex an co-
gatur defer-
re iuramen-
tum.

Non est autem nouū, dictionem (solet) pro (debet) exponi, & ita necessitatem no- tare. l. si res. ff. de in diem addictio. Quæ in textu nostro ad posteriora verba duplici- ter referri potest: aut vt velit iudices sole- re in dubijs causis inopia probationū ius- iurandum exigere, aut solere iudices secū- dum eum qui iurauerit iudicare. Circa pri- mum, scitote adigi iudicē ex officij neces- sitate, ob inopiam probationū iusiurandū deferre. d. l. in bonæ fidei. præterquam in casibus, quibus huic iuramento necessario locus nō est: quos hic Ias. in repet. exten- sissimē recenset. Ego exempli causa vnum commemorabo.

Solet pro de-
bet.

Is autem latissimē patens est, in causis ar- duis, & magnis Accurs. hic & in d. l. in bonæ fidei. Glos. in c. fi. de iuretur. Specul. in tit. de iuramēt. dilat. col. ij. ¶ Quæ autē sint magna causæ, arbitrio iudicis Bart. & alij cōmittunt, qui perpenſa personarum qualitate, grauitateq; negotij arbitrabif. Rectē quidem, cū huius rei certa nō pos- sit dari doctrina: graue siquidem inter ali- quos negotium, inter alios leue esset. Ac- curs. in l. sed & si suscepit. §. j. de iud. ve- lut inter ditissimos quingentorum aureo- rum causa breuis esset, & modica, quæ in- ter inopes grauis foret. Accur. in d. l. in bo- næ fidei. Nā & porcellū, tenuis vitæ homo velut oculum seruat. Accurs. in l. illicitas. §. ne tenuis. ff. de offic. præfidis. quo loco Angel. Perus. illud vulgare Itatorū refert, tanto tene caro el villano la vacca, quanto el marchese la marcha.

Causæ ar-
duæ quæ sint

Italorum di-
uerbum.

Planē

*Criminales
causae graues.*

Planè cū causae criminales inter graues, arduas, & magnas enumerētur. c. frequēs. §. j. de restit. spol. in vj. in ijs quoq; iusiurandum necessariū non deferri hic, & in locis cōmunibus doctores tradiderūt. post Accurs. in l. iij. hoc tit. & Bart. in l. maritus. ff. de questio. Quae sententia, & aliam rationem habet: nam lex in criminalibus apertissimas, luceq; clariore probationes desiderat. l. fi. C. de probatio. quo casu, probationum inopia iusiurandum non deferretur. Accurs. in l. fi. ff. quod met. caus. illa praeterea ratione, cū causae matrimonij ex grauib; sint, & magnis. c. fi. de procurat. in vj. ideoq; non ex leui praesumptione terminandae. c. licet ex quadā. de testib. Glos. in cle. dispendiosam. de iud. neq; per imperitos tractandae sint. c. j. de consang. & affinita. in ijs iusiurandum necessariū minimè deferretur. Glos. in c. mulieri de iureiuran. Nisi ad purgandam praesumptionem, quae fortasse pro actore pugnabat, quo casu purgationis (vt vocāt) iuramentum à reo exiget. c. attestaciones. de despons. impub.

*Matrimonij
negotium arduum.*

Causa fame ardua.

Rursus cū causa vitae, & fame aequiparetur. l. iusta. ff. de ma. vindict. existimationis causa ardua dicitur, imo verò grauior quam si de vniuersa alicuius substantia tractaretur. l. Iulianus. ff. si quis omiff. caus. testa. in famosis causis non deferretur huiusmodi iuramentū. Glos. in c. cū sint partium. de regul. iur. in vj. quanquā iudiciali iureiurando, iudicium famosum decidatur. l. furti. §. sed & si iureiurando. ff. de his qui not. infa. l. nam & postea. §. si damnentur. hoc tit. l. lex Cornelia. §. hac lege. ff. de iniur.

*Singularis 52
casus quo ius
iurandum finit
causam matrimonij.*

Vno t̄ fortasse casu probationis supplēda causa deferretur in grauib; negotijs iusiurandum, cū scilicet vltra semiplenā probationē, nō nihil probatum esset, duobus fortasse testibus, quorū alter integræ fidei non erat, aut vno teste vltra quē egregias habebat actor pro se praesumptiones. Glos. in c. vidua. de regula. Roma. Salyc. Alexā. & Ias. hic veluti in causa matrimonij, si actor honestae esset & inculpatae vitae, qui vxorem peteret inferioris conditionis, quia nobilis puta, praepotens & diues puellam inopem, & plebeiam petebat: tūc enim poterit iudex iusiurandum actori deferre ad probationis supplementū. Castrē. & Alexand. in l. iij. hoc tit.

An causa dubia esse possit.

IN dubijs causis) Videtur in iudicij causam dubiam esse non posse, atq; ita delationi iuramenti necessarij locū nō esse: quod hoc dilēmate ostenditur. Nam aut proba-

uit actor, & reus condēnandus est, neq; iustum esset, vt actor postquā plenè probasset teneretur iurare. c. ij. de cōsuetud. Aut non probauit, & qui conuenitur, sine iuramento, & si nihil praestiterit obtinere debet. l. qui accusare. C. de eden. Sed partes omnes, vt doct. dicūt enumeratae nō sunt, quare non concludit argumentum. l. arbor. §. si. ff. com. diuid. Actor enim interdum non plenè probat, sed semiplenè duntaxat, quo casu reus neq; mox condēnandus est, neque absolueudus, sed ad iuramentum necessarium de quo hic agimus, recurritur.

53 Hic cōmodo dissimè tractandū est t̄ quādo nihil, quando plenè, quando item semiplenè, actor probare dicatur. Et nihil probasse actorem tum dicimus, cū statuto à iudice ad probandū termino, nihil de iure suo docuit. Idē quoq; inquit Bart. si praescriptus sit iurisdictioni seu instantiae à partibus terminus, vt fit quotidie in compromissis, solet enim in arbitros ita compromitti, vt intra mensem, aliudve tempus iudicent, quod censetur partibus praefixum ad probandū, & producendum iura sua, vnde si eo tēpore actor nihil probauerit, reus diffinitiuè absolui debet. Accurs. in l. idē Pompo. §. si. ff. de arbitr. cū habeat hic terminus vim perēptorij à iudice dati, non solū ad probandū respectu partium, vt hic Bar. docet, sed & ad audiendā sententiam respectu iudicis, qui vltima die termini poterit reum diffinitiuè absolue, actore etiā perēptorie nō citato. Bald. in auth. ei qui. C. de tēp. appell. Hincq; aduersantium ratio tollitur, qui hoc casu negabant iudicem posse reum absolue: non enim (dicebāt illi) intra terminū à partibus praefinitū, cū intra dilationem officij iudicis conuiescat. l. siue pars. C. de dilatio. non etiam post, cū expirauerit iudicis iurisdictionis, vel arbitri potestas. l. cū non eo. C. quand. prouoca. non est necess. Nam cū terminus habeat vim citationis peremptoriae ad audiendam sententiā, poterit, vt diximus, ferri sententiā vltima die termini, ad quam pars monita semper, & interpellata censetur. Bar. in l. itē illa. ff. de cōst. pecun. Bal. in l. fi. col. ij. C. qui admit.

Nihil probasse quādo actor dicatur.

Dilatione pēdente officij conuiescit.

54 Quod si à lege t̄ praescriptus sit terminus iurisdictioni iudicis, vel instantiae, vt iure cōmuni praefinitū est triēnium. l. properandum. C. de iud. atq; intra id tempus nihil probatum sit, quia lite contestata, & ante assignationem terminorū, ad probandū fortasse actor absuit, absoluetur reus non

Instantia durat triennio.

Opinio Fulgo. probata.

Plenè probasse quando dicatur actor.

Probationes sunt arbitrariae.

Contra oēs. 56

non diffinitivè, quoniam de iure rei non liquet, sed ab obseruatione, hoc est ab illius iudicij instàtia. d. l. properadū. §. & si qdē.

Opinio Fulg. 55
go. probata.

Ad hæc aduertendū: ꝛ nā Fulgos. doctor egregius indiscriminatim putat, etiā in præfixo à partibus iurisdictioni, seu instàtia termino, vt actor nihil probasse dicat, necessum esse statutas fuisse dilaciones ad probadū: vnde in cōpromisso, q casus noster erat, nō satis erit præscriptū diē esse à litigatorib⁹, intra quē arbitretur. Quod mihi verius videtur, præterquam eo casu, quo lis esset cōtestata: nam aut actor absens fuit, & tūc eo nō probate, reū diffinitivè absoluere nequeūt, quādo si alter litigatorū defuerit nō valeat sententia dicta, nisi in cōpromisso hoc specialiter expressum sit, vt vel vno vel vtroq; absente sententia promatur. l. diē proferre. §. si quis litigatorū. ff. de arbitr. solūq; vt illic dicitur pœna cōmittitur compromissi. l. ij. C. de arbitr. Aut verò præsentēs fuerūt ambo litigatores, nondūq; lis est cōtestata, & cū tunc non detur dilatio ad probandū, præfixus ille à partibus terminus vim perēptorij ad probandum habere non potest, quare nequit reus absolui, quia nō probatū est, sed quia nihil est actitatum. d. §. & si quidem. idē Castrens. col. vij. præsentit.

Plenè pbasa
se quando di
catur actor.

Porrò tractemus nunc, quando dicatur actor plenè probasse. Et respondet Bart. hoc cōtingere, quādo iudex p ea quæ deducta sunt, & ostensa sibi, inductus est ad fidē, & indubitata credulitatē eius quod intēditur. l. quingenta. ff. de probatio. l. ad fidē. ff. de testib. l. procurator. C. de edēd. Quibus autē modis ad hanc credulitatē, & fidem iudex induci possit, certo modo diffiniri non potest: ideoq; hoc totū iudicis arbitrio cōmittitur. l. ij. §. eiusdē. ff. de testib. Potest quippe iudex nō credere testibus inspectione ipsa etiā plenè probatibus. Potest etiā credere vni testi, q fortasse est integræ & inculpatæ fidei. Vnde Castrens. hic dicit pbationes arbitrarias esse, ex meroq; iudicis officio pēdere secundū subiectā materiam, quando quidem videamus in quibusdam testes, vel instrumenta necessaria esse, vt cū talia sunt quibus adhiberi consueuerunt, veluti cōtractus, aut vltimæ voluntates: nōnunquā verò argumēta, & verisimiles cōiecturas inducere satis est, vt cū liquido cōstare nō potest. l. nō omnes. §. à barbaris. ff. de re milit.

Probationes
sunt arbitra
rie.

Contra oēs. 56

Mihi nō placent hæc, ꝛ vt dicamus an actor plenè probauerit ex iudicis pendere arbitrio: imo hoc ipsum ex lege pendere, quā iudicē sequi oportet. Quāquam enim

imperitus, & stultus iudex quatuor integeræ fidei testibus, & vt dicunt, omni exceptione maioribus credere nollet, nō propterea actorem minus plenè probasse dicendum esset. Per contrarium si vni testi quantūuis bonæ opinionis crederet, non ideo tamen actor plenè probasse videret, vt inde reus condemnandus esset.

Hoc itaq; totum à lege ipsa pendet, quæ cōstituit in quibus casibus ita probatū plenè intelligat, quos si suo captu ductus iudex spernat, & trāsgrediat, litē suā procul dubio facit. l. ij. ff. quod qsq; iur. l. si. ff. de var. & extraor. cognitio. ꝛ Et grauitè puniendus est iudex qui legitimā probationē reijcit, aut reijciendā admittit. l. ij. vbi Bal. C. si cōt. ius. Bal. in l. mācipia. C. de ser. fugit. ꝛ Et debet iudex habere duplicē conscientia, propriā, & legis: sed eā quæ legis est sequi tenet. Bal. in l. certū. C. de iud. & in l. si. C. de pœn. iud. qui mal. iudica.

Conscientia
duplex.

Quod autē Calistratus dixit, Tu magis scire debes quanta fides sit adhibenda testibus. l. ij. §. eiusdē. ff. de testib. rectū iudicis animū, & legibus bene informatū alloquitur, qui aestimabit perpensis testiū qualitate, & sermone, quāta fides habenda sit: nō quod velit iudicē propria voluntate legem non instructa id aestimare posse. Rectissime itaq; admonet iudices Bart. in l. Lucius. ff. de his qui not. infra. ne sine causa fidem non adhibeant testibus, si non syndicatam subire velint.

Semiplenè p
batur quan
do dicatur.

Semiplenè verò probatū dicitur, cū iudex ex productis corā se, ad opinionē, vel etiā suspicionē adducit. Hac autē, vt intellegantur, præcognoscendū est quid credulitas, quid opinio, quid suspicio. Est itaq; notandū, inter hæc duo extrema nescientia, & scientia, esse quoddā mediū quod credulitas dicitur, ad quā nō nisi certis gradibus peruenitur, dubitatione scilicet, suspicionē, et opinioē. ꝛ Nescientia, inquit Bart. est quod homo nescit. Adde tu ex Accurf. nec scire tenet. eo q; ab ignorantia differt, quod ignorans nō sciat quod scire debet, nesciens verò nesciat quod scire eum etiam non oportet. Accurf. in l. de statu. ff. de testa. Alibi idem Accurf. in rubr. ff. de iur. & fac. ignor. nescire genus esse dixit, ignorare verò speciem, quod in malā dūtaxat partem refertur. Ideo Paul. j. ad Corinth. xiiij. qui ignorat, inqt, ignorabitur. c. ideo. xxxvij. distinct.

Nescientia.

Ignorare.

Ego verò nescire, & ignorare apud bonos authores in eadē significatione semp offendit: scientia tamē hoc est veritatis visu, aut intellectu perceptæ in mente retentio,

Scientia.

& notitia. Accur. in l. ij. §. idē Labeo. ff. de aqu. plu. arcēd. & in §. j. de instrumēto. cau tel. & fid. coll. vj. dupliciter habetur. † Et in primis in ijs quæ ad artē pertinet: p ar tē, hoc est per causas, rationes, & demon stratiōes. Vnde Philosoph. lib. j. Posterio. Scire, inquit, est res per causas cognoscere. I. scire. ff. de legib. Et Cardinal. in c. ad au res de atat. & qualit. † docet medicū egri tudinis scientiā non habere, nisi tria perfe ctē sciat, præterita, vnde originem duxerit ægritudo, præsentia, in quo statu sit, & gra du, futura, vtrum sit mortalis, vel non.

Medicus tria scire debet.

In ijs verò quæ facti sunt, ea scire dici mur quæ sensu corporeo percipimus, præ terquā in actione noxali. l. in delictis. ff. de noxalib. Et hæc sciētia maximē desiderat in teste, q nō nisi de his, quæ p sensum cor poreū percipit, deponere debet. l. testiū. C. de testib. satis est autem vel sensu pcipere, cui rei adhibitus sit, & si sermonē non in telligit. l. q testamēto. §. si. ff. de testa. Non potest autē (inqt Bar.) ad hanc scientiā per duci iudex in ijs quæ sunt facti trāseuntis, vt in cōtractibus, & delictis, hac (vt puto) ratione, quoniā tametsi cōtractui, aut deli cto præsens fuerit, fuit tamen vt priuatus, non, vt iudex: qui vt iudex scire tantū di citur, quando factū ordine iudiciario sibi probatum est, & ostensum. ca. si sacerdos. vbi Panor. de offic. ord. Cæterū in ijs quæ facti sunt permanentis, iudex hanc scientiā habere potest. l. si irruptione. §. si. ff. fin. re. gund. Quo textu adductus docet ibidem Bald. quod si iudex videt aliquem defe rentem arma, potest eū punire de delatio ne armorum, sine alia cognitione.

Scientia in teste.

Scire ut iudex.

Dubitare qd dicitur.

62 Est præterea dubitatio: † tūc autē du bitare dicimur, cūm ad plura animū appli camus, neq; magis ad vnā, quā ad aliā par tē animū flectimus. Accur. in l. de statu. ff. de testa. & in rub. ff. de iur. & fac. ignor. Et dubius is dicit, qui cūm duas vias habeat, vtrā eligat nescit. Iudex ergo tūc dubitare dicit, cū non magis animū suū ad actorē, quā reū applicabit. Quod tūc præsertim cōtinget, cū actoris, & rei probationes pa res erūt † Quod si post dubitationē iudex leui aliquo indicio, aut argumento animū suū in alterā partē flectat, neq; tamē omni no à se dubitationē remoueat, hoc ipsum suspicio appellabit. l. in lege Aquilia si de letū. ff. ad l. aquil. ex qua, lex aliquem dāna ri rigidissimē vetat. l. absentem. ff. de pœn.

Suspicio.

Opinio.

Post hanc suspensionem, si iudici fortiora appareant argumenta, iudex incipit opina ri, & vni parti adhærere: aliquod tamē du biū modicū quidē remanet, & hoc opinio

vocatur. Post quam si fortissimæ præsum ptiones, aut probationes superueniāt, tan tumq; appareat iudici, vt cōstāter, & sine dubio vni parti adhæreat, credulitas est, & perfecta pbatio. l. ij. §. eiusdē. ff. de testib. Hoc planē cōmune habent credulitas, & sciētia (inquit Bar.) quia tam firmiter ad hæretur vni parti per credulitatē, atq; per scientiā: in modo tamen adhærendi diffe runt, nam argumentis adhæret qui credit, At qui scit, certa ratione, veròq; sensu & corporeo. l. ij. §. quod obseruari. C. de iure iur. ppter cal. Hæc à Bart. & alijs tradita, quāquā ī multis cōuelli possint, facilioris tñ traditionis gratia referre volumus. Quæ autē plenā, quæ ve semiplenā probationē faciant, cūm generatim docuerimus, mox exarato textu specialē faciemus tractatū. IVREIVRANDO transactum) Species transactionis est iusiurandū voluntariū, & iudiciale. Quod præter l. ij. hoc tit. hinc doctores probari credunt. Sed perperam mea sententia, cūm verbū transactū hoc lo co, illum à lite dubia, & incerta recessum nequaquam significet, sed duntaxat præ monstret absolutum, finitum, & sopitum esse negotiū, l. transacta. ff. de vero. signifi.

SVMMAE RERV M PRÆTER textum tractatarum.

- 1 Probationis duo capita.
- 2 Probatio plena.
- 3 Plene probationis species, sex.
- 4 Testes duo plenē probant.
- 5 Etiam contra Papam.
- 6 Scriptura publica plenē probat.
- 7 Instrumento publico statur.
- 8 Instrumentum suspectum.
- 9 Scriptura authentica.
- 10 Literæ Episcopi, ex iudicis.
- 11 Irenarchæ qui.
- 12 Collatio beneficij, quomodo probetur.
- 13 Scriptura in archiuo reperta.
- 14 Libri censuales.
- 15 Archiuum quid.
- 16 Scrinium, Chartophilacium, Chartophilax.
- 17 Diocesum fines quomodo probentur.
- 18 Finium quæstio an grauis.
- 19 Confessio plenē probat.
- 20 Confessoria actio.
- 21 Confessio infirmis.
- 22 Confessio facta parte non acceptante.
- 23 Acceptatio impedit reuocationem.
- 24 Probatio per euentiam facti.
- 25 Notorium releuat onere probandi.
- 26 Nudus cum nuda.
- 27 Probatio per iuramentum.
- 28 Præsumptio quando probet.
- 29 Solomonis sapiens iudicium.
- 30 Testis unus semiplenē probat.
- 31 Noua opinio.

Probatio

32 Pro
33 Pla
34 Exp
35 Vo
36 Tes
37 Am
38 Can
39 Fan
40 Sole
41 Tes
42 No
43 Tes
44 Scri
45 Apo
46 Pri
47 Opi
48 Scri
49 Ass
50 Scri
51 Sch
52 Con
53 Prob
54 Com
55 Libe
56 Scri
57 Rati
58 Libe
59 Et a
60 Scri
61 Rati
62 Epis
63 Epis
64 Tac
65 Cau
66 Nou
67 Dec
68 Solu
69 Conf
70 Conf
71 Conf
72 Opi
73 Expl
74 Fuga
75 Fuga
76 Fuga
77 Carc
78 Mag
79 Fuga
80 Fama
81 Fama
82 Expl
83 Fama
84 Antic

latic
Si c
taxa
iura
l. ij.

- 32 Probatio indiuisibilis.
- 33 Platonis salubre consilium.
- 34 Explicata duo pontificum responsa.
- 35 Vox unius uox nullius.
- 36 Testis exceptione maior.
- 37 Amicitia quæ testem repellat.
- 38 Canonici testimonium, in collegæ causa suspectum.
- 39 Fama, & notorium, pluribus testibus probanda.
- 40 Solennitates testamenti iuris civilis.
- 41 Testes duo interdum testamentum plenè probant.
- 42 Noua opinio.
- 43 Testamentum publicatum.
- 44 Scriptura priuata triplex.
- 45 Apocha Antipocha.
- 46 Priuata scriptura quando probet.
- 47 Opinio Curt. aduersus communem defensionem.
- 48 Scriptura priuata quando plenè probet.
- 49 Assertio scripta, an noceat asserenti.
- 50 Scriptura abnegata.
- 51 Schedules probat.
- 52 Consilium Doctoris, quando sit authenticum.
- 53 Probationes diuersæ speciei.
- 54 Comparatio literarum quando probet.
- 55 Liber rationum quomodo probet.
- 56 Scripturæ presbyterorum.
- 57 Rationes quandoq; probant pro scribente.
- 58 Liber Rationum probat contra scribentem.
- 59 Et an pro tertio.
- 60 Scriptura ex necessitate officij.
- 61 Ratio Bar. improbata.
- 62 Epistola quando probet.
- 63 Epistola non subscripta sine die, & loco probat.
- 64 Taciturnitas recipientis epistolam:
- 65 Cautela ad eruendam confessionem debitoris.
- 66 Noua, & pulchra opinio.
- 67 Declarata l. si filius familias.
- 68 Solum uertere.
- 69 Confessio non nisi semiplenè probans.
- 70 Confessio geminata.
- 71 Confessio iurata.
- 72 Opinio contra doctores probata.
- 73 Explanatum c. si. de success. ab intest.
- 74 Fuga nullo modo probat.
- 75 Fuga indicium facit.
- 76 Fuga probat quandoque plenè.
- 77 Carcerem effringens quando puniatur.
- 78 Magistratus fugiens, habetur pro confesso.
- 79 Fuga suspicionem probat.
- 80 Fama semiplenè probat.
- 81 Fama sponsalia iurata dissoluit.
- 82 Explicatum c. tam literis.
- 83 Fama in antiquis sufficit.
- 84 Antiquum factum quod.

ABSOLVTIS ijs quæ ad textum pertinet, tractemus quæ plenâ, quæ uel semiplenâ probationem faciunt: ut inde scire possimus, quâdo necessarij iuramenti delationi loc⁹ esse queat. Sed & opportunâ nacti occasione, de ijs quæ præsumptione duntaxat faciunt, nonnulla dicemus: quâquâ & tunc iuramento suppletiuo locus non sit. Accurs. in l. iij. §. j. ff. de mino. † Probationis, ut ad rem

ueniam⁹ duo sunt capita, alterū plenâ, ac iustâ, alterū semiplenâ. † Plenè pbatū tūc ex Bar. & alijs dicit, qm̄ iudex p ea quæ corā se acta sunt, ad fidē, & credulitatē ei⁹ quod intendit adductus est. Sed hoc ego paulo antè docui ex arbitrio iudicis, quicquid Bar. Castr. & alij dicant non p̄dere. Itaq; rectius & meli⁹ dici potest, plenâ probationē eā esse, quæ rāta fide facit, quāta ad finiendā litē & cōtrouersiā satis est. † Quot autē sint huius plenæ probationis species, non satis inter doctores conuenit. Nos ut crassissimè, & familiariter rē tradamus, sex species sumus facturi. Prima † p duos, vel plures testes. l. ubi numerus. ff. de testib. omni tñ exceptiōe maiores. l. optimā. C. de cōtrah. & cōmit. stipul. hoc est quibus nulla macula impingit, q̄ nulla exceptione submoueri possint. Accur. in §. itē verborū. de inutilib. stipul. Glos. in c. j. de consang. & affin. Hoc autē etiā in actibus grauissimi præiudicij obtinet, in quibus duo testes faciunt plenā fidē: ut in separatione matrimonij. c. quoties. de testib. re sanè ardua, & graui si quæ alia. c. debitū de biga. c. licet ex quadā. de testib. † Et in criminalibus etiā aduersus summū Pōtificē. Glos. in c. præsul. ij. q. iij. Dixit em̄ Dñs: In ore duorū, aut triū testiū peribit, q̄ interficiet. Deutero. xvij. Et alibi: Duorū testimoniū verū est. Ioān. viij. In sola vltima voluntate, quā iterū defunctus declarare non potest. l. j. C. de sacrosan. eccl. cū sit maxima cōmittendę falsitatis suspicio, & latior occasio, lex maiorē testiū numerū exposulauit, ut p ampliores homines pfectissima veritas reuelē. l. fin. C. de fideicō. Itaq; testes septē lex in testō desiderauit. l. hac cōsultissima. §. j. C. de testa. in codicillis autē, & alia vltima voluntate quinq; l. fi. C. de codicil. Accurs. in §. fi. eod. tit. in Inst. Altera species est † per scripturā publicā, quæ a psona publica, cū requisitis solēnibus cōficiet. Panor. in c. j. de fid. instr. ut est instrumentū à Tabellionibus, quos hodie Notarios vocam⁹ cōscriptū. §. sed & si instrumēta. & tot. tit. de instr. cautel. & fid. coll. vj. † † cui stat⁹, donec probeet cōtrariū. l. cū precibus. C. de pbatio. in ijs tñ quæ celebrari poterūt loco, & tēpore cōfecti instrumēti. Innoc. & Canon. in c. qm̄ cōtra, de probatio. egregiè Bar. i l. j. de fid. instr. & iur. hast. fisc. lib. x. C. Est nāq; instrumentū veritas apparet, et probatio probata. Bal. in l. imperator. ff. de stat. hom. pro quo duæ oriuntur præsumptiones, veritatis scilicet, & solēnitatis. Accurs. in l. iurifgentiū. §. quod ferē. ff. de pact. Bal. in c. j. §. si instrumētū. de not. feud. Neq; in instrumentis publicis præsumit̄ fraus, aut simulatio, cū q̄libet notarius bonus, & probus presumat. Bal. i c. illud. de præsumptio.

Probatio
nis caput du
plex.

Testes duo
plenè pbant.

Ho. p̄oneo

Matrimonij
causa gras
uis.

c. cu effe
relatū i
testa. ep

Instrumentū
probat ple
nè.

Instrumento
statu.

Præsumptio
duplex p in
strumento.

8 nisi tabellionis qualitas tā sit deplorata, † vt de instrumenti fide meritò dubitet. l. si qs ex argētarijs. §. j. ff. de edēd. Glō. in c. cū venerabilis. de religios. domib. Aut instrumentū vel rasum, vel diuersis manibus scriptū esset, tūc em falsū præsūmit. §. & quod sapē. de triēt. et semiff. coll. iij. c. inter dilectos. de fid. instr. idēq; si manu alterius, quā notarij de eo rogati, scriptū scit, nā nec tūc fidē faceret. §. nos aut. vbi Accurs. de tabell. Alex. cōsi. xli. vol. j. Nisi in subscriptione testaret notarij se impedītū, & occupatū per aliū instrumentū cōscribi fecisse. l. emptor. §. Lucius. vbi Bart. ff. de pact. Ergo vt domū redeamus, circūscriptis his casibus, † publica scriptura planē probat: in exercēdis qppe litibus, eādē vim obtinet tā fides instrumentorū, quā depositiones testitū. l. in exercēdis. C. de fid. istr. Idē quoq; in scriptura authentica dicimus: † veluti in literis Episcopi, Capituli, Magistratus, aut alterius, publici alicuius officij autoritatē habēs indubitātā, anulo signatorio, aut sigillo cōfirmatis, qbus legitima rōe nisi cōtrariū ostēdat, fides est adhibēda. c. post cessionē. & c. tertio loco. de probatio. c. ij. de fid. instr. c. si canonici. de offi. ord. in vj. et c. in nomine patris in fi. lxxij. dist. Vnde Irrenarchæ (inquit Martia.) cū apprehēderint latrones, interrogēt eos de socijs, & receptoribus, interrogationesq; literis inclusas, atq; obsignatas ad cognitionē magistratus mittāt. l. diu? Adrian^o. ff. de custod. & exhib. reor. † Erāt aut olim Irrenarchæ q disciplina publice, & corrigēdis moribus præsiciēbant. l. fi. §. irrenarchæ. ff. de mune. & honorib. ad puincia. rū, vt credibile est tutelā, & vt itinerantibus pax, & securitas cōseruaret, tollerent discordiā, & ciuitū animi cōponerent. l. vnic. de irrenarc. lib. x. C. Literis igit authentico sigillo adnotatis credit, Ne haberet hęc traditio dubitationē, si vltra sigillū, testitū subscriptio adhiberet. c. ij. de fid. instr. idē tñ est licet nullū adsit testitū adminiculū, si modò de his agamus, quæ ad sigillātis officitū ptinent. † Præterquā in collatione beneficij, quæ literis episcopi sigillatis, absq; testitū, & notarij subscriptione nō plenē probat, vbi de alterius præiudicio tractat, aut subesset aliqua præsumptio fraudis. Rot. decis. cccxlvij. in no. Porrò in his, quæ aliena sunt ab officio sigillātis, nisi subscriptione testitū literæ adiuuarent, literis nō stare. Innoc. in c. j. in fi. de fid. instr. Ioā. And. in tit. de istr. editio. §. nūc dicendū. Bald. in rub. C. de fid. instr. copiosē pater me^o Philip. Dec. in c. post cessionē. de probatio. Sic nec credit literis sigillo etiā authentico ornatis, si illud ad aliū actū specialiter appositū sit. c. significauit. vbi glos. & Pa

13 nor. de app. Reperta † itē scriptura in archiuo publico, qm authentica est, auth. ad hęc. C. de fid. instr. plenē probat. c. cū causam. de probatio. c. ad audiētā. de prescrip. † Quāob rē libri cēsuales, in qbus cēsū solutio describi solet, cū in archiuo cōseruari soleāt, plenā fidē faciūt: quimo eis magis quā testib^o creditur. l. census. ff. de probat. Vnde Bald. in l. fi. ad fi. C. sine cēs. vel reliq. Si, inqt, p libros cēsuales apparet qcquā cōsuetū esse solui p decēniū, nō est aliud inquirēdū. d. l. census. & l. litibus. de agric. & cēsit. lib. xj. C. † Est autē Archiuū vt Panor. explicat tā in d. c. cū causam. quā in d. c. ad audiētā. locus in quo reponunt scripturę publicę, ciuitatis, vniuersitatis, aut alteri^o collegij: hoc est armaria illa, seu arca quibus instrumenta, alia ve publica monumenta asseruant. l. moris. §. solet. ff. de pōt. §. si verò etiā. de his q ingred. ad appel. col. v. † Scriuariū latinē dici pōt, verbo gręco Chartophylacium, & chartarū huiusmodi Chartophylax, inqt Bud. in l. nec qcquā. §. vbi decretū. ff. de offi. procons. Ego verò nō ad dubitabo eū locū Archiuū appellare cum Vlpiano in d. l. moris. quo itē loco docet iuriscōsultus Gramatophylacium quoq; dici. Libri igit, & scripturę in publicā custodiā rerū gestarū gratia repositæ, integrā fidē habēt, modò in loco nō suspecto reperiant, & de leui tractet præiudicio. alleg. c. ad audiētā & c. cū causam. † Vbi fines dicecesum p libros antiquos probant. Quæstionē qppe finitū inter prælatos (q solā rerū habēt administrationē, q; de sola iurisdictione certāt,) Canonistæ modici existimāt præiudicij. c. cū apostolica. de ijs quæ fiūt à prælat. Et qm parum, aut nihil interest habeat hic, vel ille episcopus. Qua ratione iuu qnq; Glos. in c. cū olim. de cēsib. singulariter docentē fines dicecesis, & parrochiarū p verba instrumenti entiatiaua probari, quāuis ob aliud cōfectum sit instrumentum: sequit Panor. in c. super eo. de parroch. † Est planē alia finitū quæstio, quæ cū causam proprietatis annexā habeat, grauis sine controuersia præiudicij existimat. l. arbor. ff. communi diuid. l. iij. C. fin. regūd. Sed eo etiā casu, quo de graui tractat præiudicio, putauerim libris antiquis stādū esse, si in chartophylacio semp asseruati fuerint. Panor. in d. c. cū causam. Quod maxime verum credo, si testimoniū habeat publicū. d. auth. ad hęc. C. de fid. instr. vt qa magistratus attestat eū librū ex archiuo publico esse, vel quia manu cōmētariēsis, id est tabellionis super archiuo deputati, signa habet cōsuetā, & solita apponi. Panor. in d. c. ad audiētā. col. iij. de præscriptio. Tertia species † plenæ probationis, est p cōfessionē in iure, hoc est in

Instrumentū quādo sit inspectum.

Authentica scriptura.

Irrenarchæ.

Collatio beneficij quomodo probetur.

Scriptura in archiuo repta.

Censuales libri.

Archiuum quid.

Scriuariū. Chartophylacium. Chartophylax.

Grammatophylacium.

Fines dicecesum quomodo probentur.

Finitū quæstio grauis.

Probatio p cōfessionem.

No. apud dices

Acceptatio an sit necessaria.

Opinio egregia Philipp. Dec.

Confessio acceptata non reuocatur.

In cōfessum que sententia feratur.

Probatio p euidentiā facti.

IN L. ADMONENDI. ff. DE IURE IURAN.

in iudicio, loco ve ubi ius reddit facta. Cōfessus em̄ (inqt Iurisconf.) p iudicato est, quā quodāmodo sua sententia dānat. l. j. ff. de cōfes. l. vnic. C. illo tit. † Ex qua cōfessione enascit̄ actio, quæ cōfessoria vocat̄. l. proindē. §. j. ff. ad l. Aq. Et hæc cōfessio in iure facta efficax est, etiā si sine interrogatione pcesserit, cū dixerit Vlpia. si sine interrogatione qs responderit se hæredem esse, p̄ interrogato habet̄. l. si sine. ff. de interrog. actio. † Etiā si informis sit: hoc est sine causa facta. Accurf. in l. j. in fi. ff. de interrog. actio. modo præsentē aduersario confessus sit. l. certū. §. si quis absente. ff. de cōfes. † Qui cōfessionē acceptauerit, alio qui nec obest cōfitēti, nec pdest aduersario confessio. Saly. in l. vnic. col. ix. & xv. opposit. de cōfes. & in l. iubemus. C. de liberal. caus. nā q̄ verba aduersarij nō acceptat, ex illis se iuuare nequit. l. iij. C. de repud. heredit. Honorādus verō pater me⁹ Philip. Dec. in l. postquā liti. C. de pact. cōfessionē valere putat in partis præsentia factā, & si expressim acceptata nō est: sigdē qui præsens, tacitē id acceptasse videatur quod suā utilitatem respiciat. l. qui patit̄. ff. mandat. Et quia d. §. si quis absente. simpliciter cōfessiones absente parte infirmas esse dicit, vt ita necessariam esse præsentia significaret, acceptationē non itē, cuius nō meminit, quōd ex præsentia præsumatur. Quæ opinio primū videt̄ habuisse assertorē Alex. in l. iij. C. de repud. hered. & satis defendi potest. Vsu tñ in dies seruari videmus, vt fiat (electa tutiore via) cōfessio nis acceptatio, † quæ præter prædicta, operat̄ ne reuocari possit cōfessio. Bal. i l. Galus. §. qdā rectē. ff. de lib. & posth. Barbat. in c. si. colū. vij. de succes. ab intest. præter quā si paratus sit confitēs, vel ex ipso aspectu ostendere, rem aliter se habere. Dabit̄ quippē tunc veritati locus, exemplo eius qui se hominem falsō confitēt occidisse, & postea paratus est ostendere hominē viuere. l. inde Neratius. §. si. ad l. Aquil. ff.

Porrō cū reus debitū cōfessus est, iudiciū accipere non cogit̄. l. si reus paratus. ff. de procurat. sed nulla tela iudicij obseruata, iudex ei summarie præcipit, vt soluat. l. si debitori. ff. de iud. Innoc. in c. qualiter & quando. de accusa. Panor. in c. at si clerici. de iud. Hęc in cōfessione iudiciali obtinēt: nam de ea quæ extra iudiciū fit, in tractatu semiplenæ p̄bationis paulō post dicem⁹.

Quarta species, est † per euidētia facti, cū scilicet factū tā euidēs est, vt nulla tergiversatione celari possit. Neq̄ enim tūc te-

stes quærēdi sunt. c. euidētia de accusatio. 25 c. de manifesta. ij. q. j. † Hinc vulgō dicimus notoriū ab onere p̄badi releuare, tā etsi non ab onere proponēdi. Glos. in cle. appellati de appel. Vnde si qs tenet mulierē suspectā domi, eo ipso satis videt̄ p̄bata fornicatio. c. clericos. et c. tua. de cohabita. clerico. & mulier. Et clericus q̄ filiū habet paruulū, eo satis conuictus est quōd diu non cōtinuerit. c. priusquā. xxvij. distinc. Cū qd præterea sensu corporeo percipit, euidētia facti cōstat: ideo q̄ in ipso crimine à plurib⁹ deprehēdit̄, sufficiēter cōuincit̄. l. defensores. iij. C. de defens. ciuit. c. presbyter. lxxxj. distin. Glo. in c. si quis diaconus. l. dist. † Puta si solus cum sola, nudus cū nuda quis mulierē amplectēs, aut osculans deprehendatur: hoc enim ipso crimen manifestum efficitur. c. literis. & c. tertio loco. de præsump. Accurf. & Bart. in l. capite quinto. ff. ad l. Iul. de adulter. Panor. in c. cū nō ab homine. col. iij. de iud. Sic qui vulneris atrocitatem asserit, locumq̄ vulneris indicat, puta p̄cussum oculum plene imo verō necessario probat. l. vulneris. ff. de iniur. Similiter cū de finib⁹ cōtrouersia est, iudex si ita res exigit oculis suis loca subiiciet, quorum fines regendi ac statuēdi sunt. l. si irruptione. §. si. ff. fin. regundo.

Quinta species † est iuramentū, quod à iudice, vel ab altero litigatorū alteri deferatur, dato q̄ppē iureiurādo, nō aliud quæritur quā an iuratū sit, remissa quæstione an debeat, quasi satis probatū sit iureiurādo. l. nō erit. §. j. hoc tit. Ex hac tamē l. admonendi. admoniti sumus, interdū etiā postquam iuratū est ex integro causam agendam: quod satis supra excussum leges.

Extrema species † est legitima, & vrgētissima præsumptionis, quā doctores iuris, interdum iuris & de iure vocāt. Res sane, quæ ex præscripto certarū regularū tradī non potest, cū coniecturas huiusmodi ex circumstantijs negotiorū (quas ex singulis factis variari certū est) iudicē æstimare oporteat. Bart. in l. si. in prin. ff. quod met. caus. Panor. in c. is qui fidē in fi. de sponsa. Hoc in vniuersum dici potest, cū ex apertis rerū indicijs conijcimus aliqd factū, vel nō factū esse, accedente necessaria iuris ratione, censerī satis p̄batū: indicia nāq̄ quæ iure non respuunt, non minorē probationis, quā instrumenta continent fidē. l. indicia. C. de rei vendicat. † Vnde prudentissimus Solomon, cū duæ mulierculæ de infante vtrius filius esset corā se contēderēt, verā matri (quam naturæ ratio cō-

Notorium.

So. alias causa

Formicatio quomodo p̄betur.

Solus cū sola, nudus cū nuda.

est cōis alia

Iuramentum

Præsumptio vrgens.

in p̄. cū glo. de p̄. c. ulam in iud. iudicium Solomonis.

iptura in
biuo re
ta.
nsuales li
chium
id.
crimariū.
artophy
ium.
artophy
c.
ammato
ylacium.
nes dice
Sum quo
do probē
iū quæ
o grauis.
robatio p̄
fessionem.

No. apud
vices

Acceptatio
an sit neces
saria.

Opinio egre
gia Philipp.
Dec.

Confessio ac
ceptata non
reuocatur.

In cōfessum
quæ senten
tia feratur.

Probatio p̄
euidētia fa
cti.

gerat ad deprecandum ne puer diuidetur, cum altera mulier quæ mater non erat facile cõsensisset) infantē adiudicauit. c. ij. de præsump. Sic si debitori meo cautionē reddiderim, videt̃ inter nos conuētū ne peterē, quare p̃ reo satis probatū intelligit̃, vt ipse petens debitū repellat̃ exceptione: Quāuis nō idē sit si pignus nō soluta pecunia reddiderim, tūc enim quia sep̃ contingit, vt pignus sit apud debitore, vel p̃pter preces debitoris ad aliquem vsū pignus reddat̃, non parit redditum pignus solutæ pecuniæ probationē. l. ij. & iij. ff. de pact.

Coniecturis
quando sit lo-
cus.

Filiatio quo
modo probe-
tur.

Ex coniectu-
ra nemo da-
mnatur.

De proba-
tione semi-
plena.

Verū enim uero huic probationi p̃ præsumptiones, & indicia dūtaxat locus est in his factorū speciebus, quæ difficiles p̃bati sunt, in quibus non ita stricto iure, ac veluti ad mathematicā normam probationes exiguntur, sed verisimiles cõiecturæ sufficiūt, hoc est quæ tam prop̃ ad rationē naturālē accedāt, vt non facillē ab ea diuelli posse videant̃. Sicuti in filiatione, quam probare in potestate nostra positū non est. l. Lucii. ff. de condit. & demonst. igit̃ ad coniecturas decurēdū: itaq̃ qui in domo mariti, ex eius vxore, quæ in domo māsit vicinis sciētibus nascitur, legis coniectura ad naturā ipsam accedēte, mariti filius est. l. si vicinis. C. de nup. Et hæc est plena, & p̃fecta p̃batio: neq̃ is (inquit Iulianus) ferēdus est, q̃ cū vxore sua assidue moratus, noluit filiū agnoscere, quasi non suū. l. filiū. ff. de his q̃ sunt sui. Illud porrō summopere notādū, nullā cõiecturā tā vehementer iudicis animū urgere posse in criminalibus, quibus de vita hominis, re omnium maxima plerūq̃ tractat̃, vt pro vera, ac sufficiēte p̃batione habeat̃. Nec voluit sapiētissim⁹ Solomon, qui tñ fortissimas habebat criminis plagij cõiecturas, mulierē ob præsumptiones capitali pœna afficere. c. afferte. de præsump. vbi Canonistæ. & in c. q̃a verisimile. illo tit. Et de suspicionibus quæ damnari non debere, Dignus Adrianus Aufidio Seuero rescripsit. l. absentem. ff. de pœn. Quod si damnet̃ minor pœna infligitur. Glos. in c. inter sollicitudines. de purg. cano. nec sententia vnquā transit in rem iudicatā. l. si q̃ adulteri. C. ad l. Iul. de adult. Moder. plenē in l. j. ff. de rebus credit.

Enarratis generibus plenarū probationū, ad semiplenas trāseamus. † Quarum prima species est per vnū testē: cum enim duo testes plenā (vt diximus) faciant probationem. l. vbi numerus. ff. de testib. c. in omni negotio. illo tit. vnus semiplenā facit, qua media ad iuramētū in supplementū

probationis peruenitur. Accurs. hic, & in l. in bonæ fidei. C. de reb. credit. Neq̃ de ea re hodie dubitādū est (inquit Bart.) cū sit expressum in c. ex insinuatione. de procurat. & in c. si. de success. ab intestat.

31 Ego tamen † maximē dubito, cū nullibi quicquā de semiplena p̃batione legerim. Quare hoc esse ab interpretib⁹ nostris, vt & alia pleraq̃ cõfictū crediderim. Ampli⁹ puto defendi posse aduersus illos, vnū testē dimidiū plenæ p̃bationis (quod ipsi semiplenā dicūt) non facere, vt inde ad iuramētū supplementiū probationis deueniatur: 32 † cū p̃batio quæ ex dictis testium resultat indiuisibilis sit. Est quippe p̃bationis forma, p̃ vnā vocē pluriū testium saltē duorum numerus. d. c. in omni negotio. sed quæ habent certam formā ex numero, indiuidua sunt, adeo vt sublata parte numeri, quod superest corruat. l. peculium. §. quadrigæ. ff. de legat. ij. l. si vnus. C. de testa. Hinc fortasse vulgare illud: vox vnus, vox nullius. l. iurisiurandi. C. de testibus.

Noua opinio.

Forma ex numero indiuisiua.

Huc ptinet, q̃ si vno teste cū iuramēto partis inducat̃ plena probatio, vnus testis in effectu plenē p̃babit, cū iurādū partis nūquā sit defuturū. † Ad hæc Plato lib. de legib. xij. Prudēs (inquit) legislator in iudiciorū executione, iurādū litigantiū prohibebit. Nā si iurādi licētia cuiq̃ in ciuitate dabit̃, vbi plura ad iudices deferunt̃, omnes penē piuri erūt. Et paulo post: In quibus vtilitatē aliquis ex piurio assequit̃, ea sine iureiurando iudicent̃. † Nec me mouet c. ex insinuatione. in quo nō tractatur de probādo negotio principali, sed de probanda reuocatione mandati, quæ non tam grauis est præiudicij. Non etiā officit c. si. de success. ab intestat. Nam ibi cū teste deponente de vero actu, concurrebant alia præsumptiones, & adminicula, depositiones inquā aliorum testium de confessione defuncti, quæ probatio potentior est iuramēto partis, quo quis in causa propria iudex fit & constituitur.

Platonis prudens cõsiliū.

Explicatum c. ex insinuatione.

Enodatū c. si. de success. ab intest.

Ad communis sententiæ defensionem.

35 Quod si cõmunē seq̃ velis, nō obstat qd̃ dicit̃: † vocē vnus vocē nullius esse. l. iurisiurandi. C. de testib. illud enim quantū ad plenā, & p̃fectā probationē obtinet, vt illic Salyc. col. iij. declarat, non etiā quantum ad semiplenam, quam vnus testis 36 facit, † modo sit, vt dicunt, omni exceptione maior, eiusq̃ fides aliquo modo non vacillet: quod Barto. hic col. vj. rectē tradidit. Nam si vel consanguineus esset, vel vltior amicus, de eius fide absq̃ dubio diminueretur. Accurs. in l. etiam matris. ff. de

Affectio testis.

Amicitia que testem excludat.

Canonicus 38 pro canonico.

Probare factam.

Consuetud. et notorij p̃batio.

Affectio testis.

Amicitia que testem excludat.

Canonicus pro canonico.

Probare famam.

Consuetudo et notorium probatio.

ff. de prob. & in §. cogitandū. de monach. coll. j. magna quippe affectio veritatē impedit. c. accusatores. iij. q. v. neq; caret suspiciōe cōsanguinei, aut amici testimoniū. l. iij. ff. de testi. amici intelligo non leui amicitia cōiūcti. l. lata. §. j. ff. de ver. sig. † tam arcta enim debet esse amicitia ad testis exclusionē, vt ex hoc amic⁹ testis aduersariū odio habeat. Alex. cōf. iij. vol. vj. vt est ea quæ penitus inhæret animis se inuicē amātiū, qua eadē aīa in duob⁹ corporib⁹ esse videt, q; idē vterq; velit, nolitq;: cuius multa exēpla Lucia. cōmemorat in dialog. q; Toxaris inscribit. Sed ego hoc totū malim cōmittere iudicis arbitrio. Bal. in c. j. de testi. Alex. cōf. lxxvij. col. ij. vol. j. vt de inimicitijs quæ an testē repellāt, discretioni iudicis relinquūt. Glos. in c. cū oporteat. de accus. † Detraheret etiā de fide canonici, p altero canonico deponentis, aut scholaris p scholari socio: & cōtubernali, quo cūq;. Panor. in c. cū R. canonic⁹. de of. dele. Plānē si hæ personæ probatæ fidei sint, semiplenā fidē faciēt: tollit enim vitę integritas omnē suspiciōē. l. nō oēs. §. à barbaris. ff. de re mil. Quo tex. Spec. in ti. de iud. defe. §. superest. ver. quid si nō est cōsanguine⁹. docet quē in causa sua, & suorū testē, aut iudicē esse posse, si eius sit qualitatis, vt in eo nō cadat verisimiliter suspiciō mēdaciij. Quod ipse etiā iudicis prudētiæ cōmitto, quādoquidē hodie multi in vestimētis oviū, intus veniāt lupi rapaces. Accurf. in l. illicitas. §. illicita. ff. de offic. praesid.

Alio casu † testis vnus nō probat semiplenē, cū scilicet ad propositæ rei pbationem, verisimiliter plures testes haberi possunt: veluti, inquit Bar. si certis casibus ex lege municipij sufficiat probare per famā maleficiū, de qua solus testis pductus deponat. Hic nec quidē semiplenē probabit: quēadmodū enim nō caret suspiciōe, qui cū instrumētū originale producere possit, solo exēplo vti. l. fi. C. de fid. inst. sic suspectus est qui super fama vnicū testē producit. Qua ratiōe Bal in l. de quibus. col. pe. ff. de legi. docuit ad probationē cōsuetudinis, vel notorij testē vnū nō sufficere, vt sit locus iuramēto in supplementū probationis, cū & consuetudo, & notoriū actus sint multis verisimiliter noti. Eadē quoq; ratione Alex. consi. cix. volu. j. ex facto rēdit, de valore rei qui pluribus verisimiliter notus est vnū testem non probare semiplenē, vt ad iurisiurādi delationem perueniri possit. Caueant ergo aduocati (inquiunt Moderni) qui libellos faciūt, ne rem corā

multis gestam dicāt, nam si solus testis deinde producat non carebit suspiciōe.

Rursus in casibus quibus duo testes nō plenē probant, vt in l. fi. C. si cer. peta. neq; vnus semiplenē probabit. In cuius rei probationem inducunt Bart. & alij rationem Accur. hic à contrario: quia duo testes, inquit, plenā probationem faciunt, vnus semiplenē probare debet, cū ergo duo testes non plenē probent, neq; vnus semiplenē.

Hinc vera videt cōis opinio, vt in testamentis duo testes non semiplenē probēt, cū quatuor plenā probationē non faciant, sed necessarij sint septem. l. hac consultissima. C. de testa. Bar. verò contra putat, considerās pbationem quæ fit in testamentis, ex duob⁹ cōponi, ex probatiōe iuriscētū, & iuris ciuilibis solennitate, vt in testamētis militū, & iter liberos liquet, ex qb⁹ cū subducat ciuilibis legis solēntas, manet efficax iuriscētū probatio per duos testes. l. j. & l. diu. ff. de testa. mil. d. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Cū itaq; hæ duæ partes plenā testamenti probationem constituāt: altera pars, iuriscētū scilicet, quæ potentior est, inducere debet semiplenā probationē. Propterea existimat Bar. vt quāquā duo testes simpliciter deponentes Titio centū defunctū reliquisse nihil probēt, etiā si hæres confiteret, cū constaret de minus solenni voluntate ob defectum numeri testium, si tamen duo testes deponerent defunctum coram septem testibus Titio centum reliquisse, semiplenē probarent.

40 Quæ opinio cōmuniter damnat, † cū testis, & aliæ testamenti solennitates sint de iure ciuili. Bar. in l. interdū. col. ij. ff. de cōdic. inde. quare dici non potest solennitatē illam probatoriam, ex vtroq; iure gentiū scilicet, & ciuili componi: & tæsti duorū testiū solennitatem ius gentiū exegisset, cū tamen eo numero non contentum ius ciuile maiorem addiderit, debet, vt Salyc. ait, integra hæc solennitas iuris ciuilibis censi. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. Quæ in testamentis aded indiuidua est (inquit Castren.) vt non etiā sex testes fidem faciāt, sed omnes septem interuenire oporteat. l. si vnus. C. de testamen. Accur. in l. ij. C. de bon. posses. secun. tab.

Cū autem Bar. ita vtriusq; iuris solennitates aggregat, coniunctasq; seiungit, suo se gladio iugulat, nam ita demum ex duobus plenam fidem facientibus, alterum semiplenē pbare hoc loco docuit, si illud æqualis sit cū altero potētiā, exēplo Floreni, & Anthonitani. Quare in proposito

Vbi duo non plenē pbant nec vnus semiplenē.

Duo testes in testamētis an semiplenē probent.

Opinio Bar. damnata.

Contra Bar.

Affertio in libello facta quando noceat libellanti.

49 Ideo falsa reuincitur opinio Ioā. Imol. & se
 demū assertionē factā in libello nocere libel-
 lanti tradūt, si manu propria scriptus sit libel-
 lus, nō etiā si manu aduocati, notarij, aut alte-
 ri⁹ tertij. Ias. in §. si min⁹. col. ij. de act. in Insti.
 50 Ad hec addit Castr. ⁊ idē esse in scriptura ab
 negata, quæ sigillū habet cōsuetum, vt plenē
 p̄bet Accur. in l. ij. C. de re. alie. nō alie. Ve-
 rū propterea non putarē ipse scripturā abne-
 gata plenē p̄bare, nisi sigillū agnosceret, nā
 & subscriptione gestū ab alio ratū habemus.
 l. fideiussor. §. pater. ff. de pig. atqui si neget,
 nullo suffulta adminiculo p̄bationē (vt dixi-
 mus) nec quidē semiplenā facit. Alter casus,
 cū scriptura subscriptionē habet partiū, & te-
 stiū, maximē triū integræ, & p̄bata opinio-
 nis, nā ea vim habet scripturæ publicæ. l. scri-
 pturas. C. qui pot. in pi. ha. debēt tñ propriā
 subscriptionē testes recognoscere, & depo-
 nere ipsi vidētib⁹ partes subscripsisse. §. si qs
 igif. & §. seq. de instr. caut. et fid. coll. vj. Ne-
 que em̄ satis esset, testes ex aliarū literarū cō-
 paratione partiū subscriptionē iudicare, nisi
 addāt se vidisse scribi. Soci. cōf. cclxxiij. col.
 viij. vol. ij. Ripar. hic. Pleriq; verō, quos hic
 refert, & sequit⁹ Alex. alterū huius casus mē-
 brū superflūū putāt, quoniā si testes dicūt se
 vidisse apochā priuata debitoris, aut alterius
 (eius tamē mādato) manu scribi, non est alia
 subscriptio necessaria. l. cū antiq̄tas. §. cū au-
 tem. C. de testa. Quo tex. dicit illic Castrenf.
 ⁊ Schedulā hoc habere p̄priū, vt si tota par-
 tis manu scripta sit, licet nō subscripta, fidē fa-
 ciat: cōtraq; si alteri⁹ manu scripta à pte sub-
 scripta sit, perinde p̄bet atq; si tota manu ei⁹
 scripta esset. l. emptor. §. Lucius. vbi Bart. ff.
 de pact. l. j. §. inter filiū. ff. de fal. qd' in instru-
 mento notarij nō obtinet. Id enim tācti totū
 manu ei⁹ scriptū sit, si tñ nō solito signo sub-
 scriptū est non probat. §. j. de tabell. col. iij.
 Idē quoq; ⁊ in cōsilio doct. dicit Pau. Cas.
 quod scriptū p̄pria cōsulentis manu, autho-
 ris subscriptionē nō habēs, authenticū nō di-
 cit. Quod verō pertinet ad l. scripturas. quæ
 loqui videt̄ cū scriptura subscripta est ab
 vtraq; parte, nō est ita coartāda, nisi fortasse
 in contractu vltro citroq; obligatorio, vbi p̄
 scripturā agit de probādo in præiudiciū vri-
 usq; qm̄ si scriptura cōtineret vnus dūtaxat
 obligatio, in specie eius l. illius de cuius præ-
 iudicio agit subscriptio sufficeret. Ioā. Imol.
 in c. ij. de fid. instr. quod non omnino placet.
 Are. cōf. lxxiij. col. iij. Postremus casus, cū
 præter testiū approbationē, qui fortasse dum
 scriberet interfuerūt, vel etiā ipsimet subscri-
 pserūt, adiuuat scriptura literarū cōparatio-
 ne. Bar. & omnes hic per auth. at si cōtract⁹.

*Scriptura habens sub-
 scriptionem
 partium.*

*Schedula nō
 subscripta.*

*Consiliū do-
 ctoris nō sub-
 scriptum.*

C. de fid. instr. quæ mea sentētia nihil p̄bat:
 meli⁹ itaq; facit tex. in §. sed & si qs. de instr.
 caut. & fid. coll. vj. & qm̄, vt illic tex. inquit,
 sola testiū approbatio nō sufficit, sed semiple-
 nā tñ inducitur probatiōē, & literarū cōpara-
 53 tio aliā semiplenā: ⁊ plures autē imperfectæ
 probationes diuersæ etiā speciei, modo eodē
 spectēt plenē probāt. l. Arriani. C. de hæret.
 l. qui sententiā. C. de p̄cen. c. cū causam. de p̄-
 bat. Accur. in l. ij. in prin. ff. de excu. tut. Ideo
 ex vno teste, & cōfessione absente parte fa-
 cta, plena probatio inducit. c. si. de succes. ab
 intest. Et quibus casibus fama semiplenē p̄-
 bat, si vno teste adiuuat, plenē probatū intel-
 54 ligit. Glos. in c. de app. Spec. in tit. de not.
 crim. §. fama. Porrō ⁊ quod spectat ad lite-
 rarū cōparationē, sciēdū, tantā eius vim esse
 posse, vt aliquādo, inquit Bar. plenē probet.
 §. si verō tale aliquid. de instr. caute. & fide.
 Quod nec verū est, nec eo tex. probat: siqui-
 dē illic tātū dicat, si aliud probet collatio, a-
 liud testes deponāt, testiū dicta potiora esse,
 hoc tñ totū cōmitti prudētiæ, & religioni iu-
 dicis, an scilicet poti⁹ testib⁹ credere debeat,
 quibus & si nō credit, nō tamē sequit⁹, ergo
 cōparationi omnino stari debet: potest enim
 neq; testibus, neq; cōparatiōi credere: nō te-
 stibus, qui fortasse suspicione nō carēt, non
 cōparationi, quæ cū sola regulariter nō suffi-
 ciat, minus hoc casu fidei ob aduersantes te-
 stes habere debet. Alex. hic col. ix. Quod si
 subscripserūt testes, neq; repugnēt, vt quia
 mortui, vel absentes sunt, ideoq; p̄prias sub-
 scriptiones recognoscere, vel abnegare non
 possunt. Bar. in d. auth. & si cōtractus, existi-
 mat apochā cōparatione suffultā, plenē pro-
 bare, idq; tum præsertim obtinet, cū facta es-
 set tā apochæ quā subscriptionū cōparatiō.
 Et si cū Alex. dicas cōparationē solā nō
 plenē p̄bare, qm̄ apochā à partib⁹ scripta est,
 §. si qs igif. de instr. caut. & fid. Igif. nec qm̄ à
 testibus subscripta. Respondeo longē maiore
 esse virtutē cōparationis pluriū, & diuersarū
 55 scripturarū quā vnus tantū. Altera species
 priuata scripturæ, ⁊ est liber rationū, qui p̄
 scribēte nihil penitus probat: exēplo nāq; p̄-
 nitiosum est, vt ei scripturæ credat, quæ vnus
 quisq; sibi annotatiōe propria debitorē con-
 stituit. l. exēplo. C. de prob. Aliquā tamē præ-
 sumptionē facit, si qui scripsit p̄bus æstima-
 tus fuerit. l. nō omnes. §. à barbaris. ff. de re
 mil. tūc q; priuata huiusmodi testatiōes si le-
 gitimis alijs adminiculis adiuuent, ad proba-
 tionē sufficeret. l. instrumēta. & l. ratiōes. C.
 de prob. in rationibus defuncti maximē (in-
 quit Bal.) quibus maior fides quā rōnib⁹
 viuētis adhibetur, quōd defuncti anim⁹ neq;
 corruptus præsumatur, neq; corrūpi possit.
 Planē

*Probationes
 imperfectæ
 iunguntur.*

Libro legitimo

*Comparatio
 literarū quā
 do plenē pro-
 bet.*

*De libro ra-
 tionum quā
 do probet.*

Pro scribente quandoq; probat.

Planè in ijs quæ à mera scribētis voluntate pendent, liber rationum pro scribente plenè probat. l. Nefennius. in fi. ff. de negot. gest. Moribus etiã & legib' municipij induci potest, vt libris rationū mercatoris, seu cāpsoris plenè credat, quasi tūc publica autoritate nitatur. Bal. in l. quædã. §. nūmularios. ff. de eden. per c. cū dilectus. de fi. instr. Quam cōsuetudinē Castr. hic Florētia, Imol. verò

Scriptura presbyteri.

56 in c. ij. de fi. instr. † Bononia esse refert. Venetijs quoq; vel lege, vel vsu receptū est, vt scripturis presbyterorū itegra fides prestet. Bal. in l. cōparationes. col. ij. C. de fi. instr. In modicis praterea, vt in minutis distributionibus † fidē facit codex rationū pro scribēte, ne offm scribēdi qd' tacitē mādatū videatur sit dānosum. Bal. in l. vni. col. iij. C. de cōfes. Pañ. in c. bonæ. ij. col. fi. de postul. præla. Neq; dissimile est qd' idē Bal. i l. id qd' pauperibus. col. vlt. C. de epi. et cle. docet, confectū ab executorib' pauperū codicē rationū, in minutis istis distributionibus de quib' cōmodè instrumēta fieri nō pnt, cū sacramēto executoris sufficere. Sic probant quæ verisimilia sunt, quæ ve alioqui pbatu difficilia: accedēte nāq; saltē scribētis iuramento, stat libro rationū p scribēte. Bal. i l. j. C. de edē. per l. si qs p redēptione. §. pe. de don. Veluti si aliquē educatū fuisse cōstet, p eodēq; vt instrueret mercedes præceptorib' datas, aut dirutā antea domū restitutā: hæc enim cū sine expēsis fieri nequeat. l. fi. C. de alim. pu. præst. & verisimilia sint, stabit scribēti. Quāquā malim hoc ipsum cū Saly. arbitrio iudicis cōmittere. Cōtra scribētē aut plenè pbat

Verisimilia quando probentur.

Scriptura semp loquitur.

Rationes alterius manu scripte.

58 † liber rationū. Accurf. in d. §. nūmularios. modò causam cōtineat, vt quia se debitorē ex causa mutui, emptiōis, aut alia scripto pfitet. Ioā. And. in addi. ad Spec. tit. de instr. edī. §. nūc dicēdū. Nec existimet quispiā hāc cōfessionē, cū absente pte facta sit, licet scriptā, semiplenē tātū pbare. l. certū. §. si qs absente. ff. de cōfes. Cū em scriptura semper loquat. l. Arriani. C. de her. et tēpore pductio nis libri pars præsens sit, facta quoq; intelligi debet cōfessio parte præsentē. Bar. in l. nuda. ff. de don. habet quippe scriptura actū pmanentē, vnde quādocūq; ratificari eā satis est. Bal. in l. vni. col. iij. C. de cōfes. Et videt ei cū quo contractū est tacitē mādatū, vt gesta scriberent. l. vel vniuersorū. ff. de pig. ac. l. Titian'. ff. qd' cū eo. Bar. in l. j. C. de eden.

bro solutionē scripsisset, ei stare cū volūta te creditoris scripta cēseat. Raph. Cu. cōf. cxxxvj. Qua in re ampli' deliberādū cēseo, cū non soleat mercatores debitorū, aut eorū cū quib' contrahūt scripturā suis rationū libris admittere. Sed † nūqd p tertio cōtra aliū tertiu pbatit liber rationū: Et Bart. hic et in l. nuda. ff. de don. quē alij sequūt docet, 60 † eo casu quo liber ex publici officij necessitate cōscriptus est, vt olim faciebāt nūmularij, & magistri cēsus, hodieq; faciunt tributorū & gabellarū exactores, plenā fidē facere. d. §. nūmularios. & l. census. ff. de prob. l. illata. C. de fi. instr. alioqui nō. Quare libris hodiernis cāpsorū, & mercatorū non omnino credendū est, quāquā si sint inculpatæ fidei homines, qui scripserūt semiplenē pbāt, cum tm (inquit Bar.) fidei adhibeamus scripturæ priuatæ, quātū voci illius q scripsit, is autē semiplenē viuēs pbaret. † Quæ rō bona nō est, cū testis vnus nō semiplenē pbet, nisi & citatus legitime, & iureiurādo exacto deposuerit. l. iurisiurādi. & l. si qñ. C. de test. qd' in libro rationū considerari nequit. Sed nec generale illud iusiurādum, quo initio id genus hominū iurat se fideliter artē exerciturū sufficit, cū neq; satis esset, vt tradit Imo. in d. l. nuda. testē generatū iurare se dicturū veritatē in omni causa. c. pe. de iureiu. Tertia 62 species scripturæ priuatæ † est epistola, quā cōfessatā cōtra scribentē plenē pbare docet. rectissimē docent. l. Publica. §. fi. ff. depo. etiã 63 † si sine die scripta sit. l. cū tabernā. §. idem quasi. ff. de pig. vel sine loco, cū in loco domicilij in dubio scripta intelligat. l. quæ conditio. §. fi. ff. de cōdi. & demon. E' diuerso in negata aliud est, nisi vel sigillū habeat authēticū. l. si qua per calūniā. C. de epi. & cle. vel cōparatione literarū adiuuet, hoc quippe casu vt liber rationū plenā fidē faciet. Quæ em in libro rationū eadē est in epistola rō, quæ cū absente parte fiat, nō est parti imputandū q testes nō adhibuerit, & parū solēniter pcesserit. Vnde si præsens daret præsentī epistolā, vt in l. Titij. ff. de cōst. pec. nō plenē pbaret cōparatio: nā tūc par esset atq; in apocha ratio. Pro scribēte verò nullā fidē facit, modò is ad quē scribit nō eā retinuerit, simpliciter ve acceptauerit, sed recipiēdo poti' 64 cōtradixerit. l. si filius. ij. ff. ad mace. † Operat nāq; taciturnitas, vt recipiēs cōtēta in libris fateri videat. cle. j. de pc. † Inde q; cautela desumpta est ad extorquēdā debitoris cōfessionē, vt ei mittat breuis epistola corā testibus lecta, & nūtio data, qua roget debitorē creditor vt acceptū ex causa mutui, aut alia reddat, nā accipiēdo simpliciter epistolā neq; contradicēdo videt fateri debitū. Bar. in l.

Liber rationum an probet pro tertio.

Contra Bar.

Iuramentum testis generale. Epistola quæ do probet.

Sine die. Sine loco.

Taciturnitas recipientis epistolæ.

No. opinio. 66

Excussus l. si filius. sena sus.

Contra Campsiores qui literas cambij recipiunt nec soluunt. 68 re

Confessio ab sente parte facta. 69 ti

Confessio geminata. 70 a

Confessio iurata. 71 re

Cont. cōmu. 72

in l. quo enim. §. j. ff. rē ra. hab. Mathe. not. xxij. plenē. Fely. in proœ. Greg. col. iij.

No. opinio. 66 Ipse t̄ in taciturnitatē hmōi ad plenā p-
bationē non sufficere cōtra Doct. putave-
rim, cū epistola sit scriptura privata, cui vt
deē plena fides, expresso etiā partiū cōsen-
su fieri nō pōt. Inn. in c. cū P. tabellio. de fi-

Excussus l. si 67 de inst. t̄ Vehemētē cōiecturā pro scribē
filius. sena- te facere nō negauerim, & ita l. si filius. in
sus. telligo: quæ præterea in alijs terminis lo-
quit̄, cū scilicet fili⁹ q̄ pecuniā patris nomi-
ne accepit, ad patrē scribit vt soluat: debet
enim (inquit Iuris.) si factū filij improbat.
p̄testationē iterponere cōtrariæ volūtatis.

Contra Cam-
psores qui li-
teras cambij
recipiunt nec
soluunt. 68 Vnde meli⁹ lex illa induci potest cōtra cā-
psores, q̄ si semel literas cābñ quas schola-
ris, vel alius ptulit nō repugnātes recepe-
rint, nō possunt secūdū Saly. ibi cōtradice

re solutioni, t̄ etiā si is q̄ scripsit literas ces-
serit foro, aut solū verterit, hoc est mēfariā
negotiationē ruperit, seu, vt crassius & cū
vulgo loquar, bancā ruptā fecerit. Nā di-
mittēdo literas scholaris eū in debitorē, &
is recipiēdo scholarē in creditorē accepit
se intelligit̄. l. inter causas. §. abesse. ff. mād.
facta tacita quadā nouatione, ob permuta-

Confessio ab 69 tione debitoris, & loci. t̄ Confessio itē, vt
sente parte Bar. & alijs docēt, absente parte, & extra iu-
facta. diciū facta semiplenā probationē facit. l.
quæro. §. si. ff. de ædil. edic. c. si. de succ. ab
intest. nā & sufficiens est indicium ad quæstio-
nē. Accur. in l. capite qnto. ff. ad l. Iul. de

Confessio ge- 70 Quod si geminata sit, vim iudicia-
minata. lis obtinet, atq; ideo plenē probat. Bar. in
l. cū scimus. de agr. & cēs. lib. xj. C. Pan. &

Confessio in 71 reliq̄ in c. si cautio. de fid. inst. t̄ Idē quoq;
rata. si iurata sit, cū iusturādū ptis absentia sup-
pleat. Bal. in rub. C. res inter alios acta. qd̄
pontificio iure præsertim obtinet. Gl. in c.
quoties cordis. j. q. vij. Non ignoro ab hac
sententia quosdā recessisse existimātes cō-
fessionem parte absente factā, ne semiple-
nam quidem probationem inducere.

Cont. cōmu. 72 Quæ opinio t̄ mihi magis placet, cū hac
sepē dicamus nō ex animo, sed vt nos obe-
ratos ostēdamus, effugiēdi fortasse futuri
debitoris, aut oneris publici gratia: quare
ijs induci probationē iniquū esset. l. obliga-
tionū substātia. §. si. ff. de act. & obli. Et qa
§. si quis absente. l. certū. ff. de cōfess. simpli-
citer dicit hmōi cōfessionē non pbare, er-
go nec plenē, nec semiplenē, vt vera sit iu-
ris regula, qua traditū est indefinitā æqui-
pollere vniuersali. l. si pluribus. ff. de le. ij.
Et negatiua generalis negat omnē speciē
probationis. l. duobus. §. colonus. hoc tit. à
quo nanq; remouet̄ genus, remouet̄ que-
libet eius species. l. si chorus. ff. de leg. iij.

73 Nec te moueat t̄ c. si. de suc. ab inte. quo
loco cōfessio p̄nte parte videlicet abbate
de Brusia facta erat: ideo autē probationē
sufficiētē nō induxit, quia facta fuerat e-
nuntiatiuē propter aliud nō dispositiuē l.
verba. C. de test. Bar. & alijs in l. ex hac scri-
ptura. ff. de don. Et hac sententiā pluribus
verbis Sali. defendit. in l. in bonæ fidei. col.
vij. C. de reb. cre. Putauerim igit̄ solū indi-
cium confessionē hmōi facere contra confi-
tētē. Accur. in d. l. capite quinto. quod mi-
nus est dubio p̄cul, quā semiplena p-
batio. Accur. in l. si p̄batio. ff. de p̄b. quā-
quā tāta potest habere quandoq; admini-
cula, vt semiplenē probet. d. l. quæro. §. si.
ff. de ædil. edic. & d. l. capite quinto.

74 Circa fugā autē, t̄ quicquid Bar. hic do-
cuerit ab eodē tamē alibi traditū est sapif-
simē ad criminis probationem neq; plenē,

75 neq; semiplenē fugā pbare, t̄ sed qualē-
qualē facere præsumptionē. l. lege Corne-
lia. ff. ad Syl. l. vni. §. si. C. de rapt. virg. qua
tamē ad torturā sufficiens sit. Bart. in l. si. ff.
de quæst. Quæ sentētia & si nō paucos ha-
beat cōtradicentes, vsu tamē seruat̄. Spec.
in titu. de præsumpt. §. ij. Et intelligenda
est modò prius fugerit reus quā accuse-
tur: tūc enim censet̄ cōsciētia delicti ad fu-
gam inductus. Secus autē si post accusatio-
nē fugiat, vel sese occultet, tūc quippe ac-
cusationis, & vexationis timore eū latere
credendū est, vnde excusatur. Bart. in l. j. p̄
illum text. ff. de bon. eor. qui ante sent.

Idē quoq; si post cōminatā accusationē
Rom. & alijs hīc per l. miles. §. socer. ff. ad l.
Iul. de adul. vel manus familiæ eū inseque-
tis fugiat. Bar. in l. quid sit fugitiu⁹. §. itē a-
pud. p̄ illū tex. ff. de ædil. edic. Quæ omnia
ita vera esse putes, nisi alia indicia seu suspi-
ciones laborarēt cōtra fugientē. Roma. in
d. l. lege Cornelia. Aret. in tract. malefic. in
verbo fama. per l. si. C. qui num. tutel.

Amplius putauerūt Roma. hīc & Dec.
pater cōf. cccxxiij. solā suspicionem futu-
ræ accusatiōis, fugiētē excusare. Quod ve-
rū nō putam⁹, nā sic nullo casu faceret ad
quæstionē fuga indicium, nā vel aliqua præ-
cedit suspicio, & tūc si ob eā se fugisse q̄-
piā obfirmaret, ei in hoc standū esset cū ex
animo p̄deat. Accur. in §. sed istæ. de act.
Vel nulla erat suspicio, quo casu dicētī se
ex alia causa iusta, & honesta fugisse, quo-
que crederetur. Cy. & Bal. in d. l. in bonæ
fidei. cū iuris præsumptionem pro se ha-
beat, qua qui fugit, nisi nequā sit, aut cul-
patæ vitæ, non ex causa delicti fugisse præ-
sumitur. l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re
milic. Archid. in c. nihilominus. iij. q. ix.

Illud

Excussus c.
si. de successi.

Fuga in cri-
minalibus
non probat.

No. Conatus

Accusatio
cōminata fu-
gientem ex-
cusat.

Suspicio fu-
turæ accusa-
tionis an ex-
cusat.

iber ratio-
um an prom-
et pro ter-
io.

Contra Bar.

aramentum
stis genera

pistola quā
o probet.

ne dic.
ne loco.

Taciturni-
s recipien-
epistolā.

Memorable
dictum

Illud summopere notari cupio, eo casu quo fuga semiplenā probationē, aut sufficiens indicium ad torturā facit, si sponte qui fugit reuersus compareat, omnē criminis purgari suspensionē. l. j. C. de requir. re. Neque enim dicitur recessisse, qui habuit animū redeūdi. d. l. quid sit fugitiuus. §. j. sicut nec auis quæ ex nido deuolat breue reuersura, recessisse dicitur. Bal. in l. j. col. v. C. de ser. fug. habuisse autem animum reuertēdi præsumitur, qui intra annum rediit. d. l. j. & c. cum contumacia. de heret. in vj.

Fuga quibus
casibus plenē
probat.
De ijs qui
carcere euan-
serunt.

76 Porro ꝑ fuga plenē pbat, cum per se crimen est, vt in desertore. l. desertorem. ff. de re mil. ꝑ Vel cum reus in carcerē cōiectus ruptis vinculis, & effracto carcere euadit, nam pro cōfesso habet. l. in eos. ff. de cust. reo. modò effregerit carceres. l. j. ff. de effrac. Secus si cum videret ostiū apertū, vel aliter sine effractione euasit, aut fugit. l. milites agrū. §. eius fugā. ff. de re mil. naturale quippe est appetere libertatē, & exire loco quo cōcludimur, vt & aues inclusa faciūt. Gul. Albe. & Bal. in l. succurrit. ff. ex qui. cau. mai. Quod nota, inquit Ang. illic, pro reis delatis, quibus assignat ciuitas, & murorū ambitus pro carcere. Eodēq; loco de clarat doct. d. l. i. eos. ꝑcedere in effringēte carcerē cōem, seu palatij, nō etiā priuatū.

Officialis tē-
pore syndi-
catus fugiēs.

78 Alio itē casu ꝑ fuga plenē pbat, cum scilicet officialis fugit durāte syndicatoris em̄ pro cōfesso, & conuicto habet. l. consiliarios. C. de assel. quæ loquitur quicquid Saly. Ias. & mod. dicāt de officiali accusato, qui intra quinquaginta dies (quibus in puincia post depositā administrationē residere debet. l. vnic. C. vt om. iud. tam ciui. quā mil) aufugit, vt satis eius l. verba indicant: Pro cōfesso autē tenebitur q̄ accusatus & c. Non etiā de eo, qui in causa est vt se subtrahat officialis, quæ alia constitutione cautū erat teneri in id qd̄ vel fisci, vel priuati interesse poterat. l. iij. de exact. trib. lib. x. C.

Officialis igitur qui tēpore syndicatoris fugit, confiteri videtur crimen de quo delatus est. Vnde quod damnū iniuria eius cū in officio esset pars se passam esse iurauerit, restituet. §. super hoc. de collat. coll. v. vbi si nō fugisset, testibus probari debuisset. Ang. in §. oportet. vt iud. sine quo. col. ij. Quod si qui magistratu fungebatur finita nondum administratione puincia reliquerit, reus sit læsæ maiestatis. §. si quis autem. de administrat. coll. vij.

Fuga pbat
suspicionem.

79 Quoties præterea ad probationem criminis sola suspicio sufficit, ꝑ fuga eam suspensionē probat. l. impuberibus. §. præterea. ff. de suspect. tutor. Qui verò dilationi-

bus subterfugit iudicium, de crimine & omnibus cōfiteri videt. c. nullus. de presum. c. decernimus. iij. q. ix. quasi de causā iustitia diffidens. c. Christianis. xj. q. j.

80 Postremò ꝑ fama, inquit doctō. cōmuniter semiplenā facit probationē. Accurs. in l. iij. §. eiusdē. ff. de test. Quæ sententia vsu seruetur. Saly. in l. ea quidē. §. si. ad fin. vlt. col. C. de accus. Habetq; rationē, nā testis vnus probat semiplenē, ꝑ & fama plus potest quā testis, cum testis solus spōsalia iurata nō dissoluat. c. præterea. ij. de spōs. & fama sola soluat. c. ij. de consang. & affi. Quādoq; tamē fama nō probat semiplenē, veluti in negotijs grauib; & arduis, puta in criminalibus. Glos. in c. veniēs. de testib. Etiā, inqt illic Panor. si de crimine ciuilitate agat. c. tā literis. de tes. vbi testis vnus cū fama, nō pbat. qd̄ et Bal. illic anotaui.

Sed fortasse verū nō est: siquidē cum de crimine ciuilitate agitur, idē prorsus statuēdū sit, atq; si ciuilis causa simpliciter tracta retur. c. tuæ. de procu. c. per tuas. de simo. Quare laici qui in causa criminali contra clericos non ferūt testimoniū. c. decetero. de testi. si tñ de crimine ciuilitate agat, non repellunt. c. iij. vbi glos. de testi. ꝑ Nec mouet. c. tam literis. vbi fama cū teste non probat, quādoquidē ibi fama, & dictū testis, non eodē spectabāt, sed diuersa respiciebāt. Et erant ibidē testes singulares, qui cum minus probēt quā vnus, ꝑpter contrarietatis, & doli suspensionē, vt in testibus Susannæ tradit Bald. in l. iurisiuradi. C. de testi. famā cū vno ex testibus singularibus non probare, rectissimē constitutum est.

83 Sunt et certi casus, ꝑ quibus fama plenē probat: octo aggregauit honorāndus pater meus Phil. Dec. in c. j. de app. Præ cæteris notatu dignus est, quē de factis antiquis, hominū memoriā excedētibus cōmemorat, in quibus sola fama sufficit. Inno. in c. veniēs. de ver. sig. cum & in ijs testimoniū de auditu alieno admittatur. l. si arbiter. ff. de prob. l. ij. §. idē Labeo. ff. de aq. plu. arc. Simile est de locorū finibus, quæ nō probantur per instrumēta inter alios cōfecta, & si de his in instrumētis fit mētio. Accurs. in l. prædij. §. Titio. ff. de leg. iij. & in l. cū aliquis. C. de iur. delib. nisi instrumēta antiqua essent. Bal. & alij in d. l. cum aliquis.

84 quo loco ꝑ factum illud antiquū esse volunt, quod excessit tēpus cētum annorū. Innoc. in d. c. veniēs. Ioannes Corasius Tolosæ Calendis Martij 1544.

Fama pbat
semiplenē.

Subconfir-
mal

Contra Do-
ctor.

Declaratum
c. tam literis.

Fama quana-
do plenē pa-
bet.

Antiquū factū
quod sit.

F I N I S.